

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Prima Sive Ignativs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

Historiae Societatis Iesv Liber Qvintvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13935

153
Multa ab
Rege Lusitano pro
religione im-
petrat.

cinenfis Rex, quanquam cum Lusitanis amicitiae fœdere copulatus, bona omnium, qui baptismum susceperant, proscribat: quæ res multos à baptismo deterrebat. Quibus rebus & ex Michaële coram, & à Xaverij litteris Rex cognitis, non solum animum adiecit, ut operas quamplurimas & lectissimas in Indiam mitteret; sed etiam gravissimis litteris Prætori mandavit, ut toto agro Goënsi impura demonum signa, nec publice, nec priuatim vlla ratione permitteret, & in quos tanta impietatis vel tenuissima suspicio caderet, in eos grauitate ac seuerè animaduertent. Itemque ne Brachmanum Ethnicorumque solennia, festi que dies agerentur; neque publica munera, quæ paulò antè mandari Ethnicis consueuerant, ijs in posterum mandarentur; sed ad honores & magistratus nouella deinceps Christi soboles vocarentur, quò & à cæteris Christi religio susciperetur alacrius, & maiore vulgò haberetur in pretio. Similiter ne mancipia Saracenis ac Mauris ex Ethnicorum numero venderentur: quò facilius traducerentur ad Christum. Porò templa vero æternoque Deo varijs locis extruerentur: Christiani in posterum parcerentur, intactis eorum à Cocini Rege fortunis: ad quem etiam ea de causa

Rex ipse Lusitanus ardentibus litteras dedit. Quæ quidem omnia, & id genus alia facillè impetrarant ab eo Xaverius, sed in exhauriendis Regijs mandatis ministrorum desiderata se dilata est. Tanto rei Christianæ emolumento Xaverius Cocini ex itinere factò ad Prætorem, qui Cambaiam versus tendebat, euolans Iapanapanij Regis in Manareses crudelitatem exposuit. Sola audita tot innocentium cede, sic in tyrannum exarsit; ut effervescentis iræ flamma mulcenda Xaverio fuerit. Opportunè per eos dies ad eundem Prætorem Iapanapanij Regis germanus frater regni hæres, fraternæ crudelitatis metu confugerat, vltro serioque pollicitus, si Lusitanis armis in regnum suum restitueretur, cum regni se proceribus Christianum fore. Quo promisso Prætore adductus, iubet è vestigio ad Nagapanum, Lusitanorum in ora Piscaria oppidum, quod contra Iapanapaniam situm est, validam ornari classem, ut tyranni frater, si Christiana sacra susciperet, restitueretur in regnum. Tyrannus verò ipse, tot innocentium carnifex, vel eodem sauitia iugularetur exemplo, vel ad Xaverij mulcetur arbitrium. Sed rem totã, ut opportuniore loco commemorabitur, casus inopinatus euerit.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER QVINTVS.

1545

I
Decem Societatis hoc tempore domicilia, Roma, Patani, Colonia, Lonani, Parisi, Compluti, Valentia, Olyssipone, Conimbri, et, Goa.

Riebatur in eodem sæculo annus quintus & quadragesimus, cum sedes domusque decem in varijs orbis terrarum partibus constituta Societas incolebat. Proximè namque ad superiores domos accesserant in Hispania Complutensis & Valentia, in Germania Coloniensis; quibus meritò adnumeratur è suscepta iam dudum Seminarij procuracione, Goënsis in India. Erant tamen adhuc sedes istæ sine suo censu, sine prouentu, nec præter Romanam & Lusitanas, vlla erat ad diuturnitatem fundata & constituta satis. Omnia quippe tum rudia atque inchoata, ut rerum fermè ceterarum initia, sed tamen eiusmodi, ut tanquam in sementi futurae messis vbertatem aspiceres. Quanquam autem alienis vbi que subsidijs suam Societas mitigabat inopiam; tamen non idcirco sinum coarctabat suum, nec se petentibus denegabat. Verùm curis suis in Deum, vnde erat suspensa, proiectis, quotquot illa Maiestas mitteret, admittebat: quorum eo maior in dies numerus erat, quo sincera eius in homines studia in dies magis celebrabantur: eaque de causa passim à populis, passim à Principibus expetebatur. Sed ne nimium secundo cursu naufragij aliquid faceret, cautè omnia circumspiciens Ignatius, statuit apud animum suum duo sibi antiquissima semper fore: alterum, ne quempiam sine magno delectu Societate reciperet; alterum, ne quis in eam iam receptus ad a-

nimarum antè causas adhiberetur, quam multa & magna suæ documenta virtutis atque prudentiæ domi forisque dedisset. Vñ quippe quotidiano reddebatur Beatus Pater in tractanda Societate solerrior, & Oecumenico iam instante Concilio facillè poterat admoneri, laborandum suæ esse familiæ de tuenda opinione iam parta, si è Concilij Patribus sua vellet instituta probari, & cunctæ simul Ecclesiæ, qualis hæc Societas esset, quibusque imbuta moribus, declarari. Hisce animi decretis ac legibus ita parebat, ut cum multis ex partibus Dynastarum ac Præsulum postulacionibus virgeretur, suorum potius paucitatem excusaret, quam ut in aliquod discrimen Societatis nomen, si temere annuisset, offerret. Cumque ex omni ætate complures Societatis in eunda gratia concurrerent; is ita cuiusque naturam atque indolem, vires ac propensionem explorabat; ita vitam omnem ac mores excutiebat, adhibito non domesticorum modò, verum etiam externorum notorumque testimonio, ut neminem non ad id natum, ac propè factum in suum cœtum numerumque conscriberet. Malebat quippe, quod crebris solebat vsurpare sermonibus, Societatem virtute præstare, quam numero: & re magis ipsa, quam nomine cultumque distingui. Et quanquam studio ad eos maxime ferebatur, quorum iam cernebat haud exiguos in doctrina processus; tamen ad instantia Ecclesiæ tempora, non tam eos, qui doctrina, quam qui rerum vsu valerent, & in communi

2
Cura Beati Ignatii in delectu tironum, & sedibus noua recipiendū.

muni hominum cœtu gradu aliquo dignitatis excellerent, exigebat: quod horum breui in Societatem suam fructus extaret, & auctoritas ipsa iam parta plurimi momenti esset, siue ad grauiora gerenda negotia, siue ad agendum pro dignitate cum proximis virisque Principibus. Quanquam id genus hominum Beatus Pater eo periclitabatur attentius, quo notabilior eorum in vtramque partem expectabatur euentus: qui si voto expectationique minimè responderent, non dubitabat eos, humanis iudicijs sermonibusque neglectis, de suo cœtu dimittere. Erat Gallus quidam, vt hoc de multis, egregiè literatus ac doctus, Mathematicis præsertim litteris, ac varietate linguarum Guilielmus Postellus, qui non exigua in speciem etiam pietatis documenta præbens ad tirocinium admissus est: sed breui deprehendit Ignatius hominem non prophetico, vt ille opinabatur, afflatum spiritu, sed planè spiritu erroris inflatum. Itaque nullam contumacis doctrinæ, quæ cum sapientia vera pugnet, rationem duendam ratus, maturè ab Societate Mathematicum ita seceuit, vt vñ colloquioque eius vniuersos Socios interdiceret. Qui demum fertur a tate decrepita Catholicus obiisse Parisijs.

3
Guilielmus
Postellus ab
Societate
amandatur.

4
Hieronymus
Natalis
vocat.

5
Poterat
vniuersus esse
primus Pa-
trium, sed
noluit incho-
Ignatium
sequi.

Vt autem hunc Beatus Pater ex suo grege reiecit, sic alium longè antè probauit, & prius quàm se cæteris aggregaret, ad suæ vitæ rationes maximè idoneum sensit. Hieronymus Natalis is erat, qui cum Parisijs primorum Patrum tempore versaretur, Miona optimo sacerdote, Beatiq̃ Ignatij magno admiratore & confessario, vñ supra significatum est, qui deinde etiam in Societatem est cooptatus, ad confessiones suas vti cœpit. Quæ res & Lainio primùm, & postea etiam Fabro faciliè persuasit, vt cum eo congregati ausu de ordinanda perfectiore vita studiosè agerent. Neuter tamen profecit aliquid, ne Miona quidè, qui cum studeret hominem ad Ignatij ductum consuetudinemque pellicere; non tulit id sedatè Natalis, præcisèque negauit: & addidit: Cur tu Ignatianus non es, & esse me vis? Cum eo tamen nonnullum vñ habebat Ignatius, qui ne ad pietatem sua natura propensum, earumque partium negligere virum, in eadem ab interpellatoribus liberam aliquando seduxit. Hic eo audiente, longas sanè litteras, quas ad nepotè suum in Hispaniam de rebus deserendis humanis, & via ingrediendi salutis accuratè perseripserat, recitat. Qua Natalis incitatus epistola, & ex altera parte diuinis oblectans impulsibus, Euangelij codicem profert, & ad Ignatium, En, inquit, quem ego sequar. Non enim te, qui quem exitum cum locijs tuis sis habiturus ignoro: & simul euolat è conspectu. Ex eo tempore diu ille nec Ignatiū ipsum vidit, nec ex eius sodalibus quemquam. Inde varia in loca digressus, duodequadagesimo eius sæculi anno in maiorem Balearum in patriam redijt. Vbi ad inchoatum anni quinti & quadagesimi in summa inchoanda vitæ materia mœstissimus, & valetudine incertissima confedit: vt posset animaduertere se nequaquam in suo loco versari. Nec acres à Deo stimuli defuerunt, eius vt iniret & perambulare itinere. Ac primò quidem incitamento fuit constans hominum prædicatio de sanctitate cuiusdam virginis Elisabethæ, & quam-

diu superstes fuit, & mox demorruè. Cuius etiam vitam eo lectitauit ardore, vt ab electione vniuersæ vitæ suæ maculas confessione deterferit. Nec minus ad incitandum virum habuit familiaris vsus cum Antonio quodam Anachoreta viro eius opinione sancto, qui cum antrum quoddam diu incoluisset, iam in cisterna arida morabatur. Eius sermonibus ægritudinem leniebat: eodem auctore piæ precationis studio se totum dedit: in eoque dum perenni exercitatione se continet, subiit animum aggregare sibi quàm fidelissimos socios, quibuscum solum verteret, & vberiore disciplina percepta, comparataque in populares conciones diuite suppellectile, totus deinceps in subleuandis animis elaboraret. Agebatur ille iam tum Societatis spiritu, si restatissimam Dei vocem exaudire vellet. Sed nescio quo modo bonum nostrum stupidi non sentimus, nec ad Dei vocem aures faciles ad mouemus, nisi nostræ faueat ardeatque sententiæ; perinde ac si vox Dei humanis sit merienda iudicijs, non expendenda diuinis. Acerrimus omnium stimulus fuit Xauerianæ exemplar epistolæ ab amico missum: vbi post commemoratam ingentem inter Indos animorum messem, de confirmata Societate ab Apostolica Sede Franciscus plurimas Deo gratias agebat. Quod tum primùm ad Natalis aures cum venisset, vehementer commotus percussit palma mensam exclamans, Hoc iam aliquid est. Nuncius quippe confirmatæ Societatis excitat illi memoriam illius quondam Parisini colloquij, quod cum Ignatio habuerat. Itaque tanquam postremis eius verbis exclamationem subiiciens, significabat, postquam summi Anstictis adesset auctoritas, iam Ignatij res in exitum opinionione sua longè meliorem euadere: & certaliquid apparere, quod tutò sequi liceret. Quis hinc non admiretur Dei sapientiam, rem Romæ in luce Christiani orbis, ac propè domi gestam Natalis nunciantis ex India? Nimirum, vt tanti viri ad Societatem accessio præcipuè deberetur Xauerio, qui tempore eodem haud multò minus nostrum hunc veterem mundum epistolis, ac rerum fama gestarum, quàm nouum illum præsentia ac labore demerebatur. Ergo Natalis nulla mora interposita Romam constituit petere, tum vt maiora sibi quaereret adiumenta doctrinæ, tum vt ex Ignatio peteret piè viuendi præcepta: & Sociorū interim paupertatem opportunis leuaret subsidijs. Nam commutandi vitæ generis nulla mens erat. Consultus ea de re, cui plurimum tribuebat, Anachoreta, suasit profus ne id iter vlla conditione omitteret. Itaque bona suorum venia, qui discessum eius grauiter ac molestè ferebant, eodem anno, Iulio ineunte discessit, inchoatoque Octobri se Romam contulit. Hic à Domenecco ad Ignatium adductus, pro voluntate cum Beato viro sapiens egit. Confirmato dein vsu de Lainio conuenit & Domenecco cœpit, quoddam ad exercitia spiritus trahere conarentur inuitum; quæ vtique non ignoraret, quantas haberent ad persuadendam Societatem vires, cui multis se nominibus minimè idoneum habilemque sentiret: ac protinus totam suam vitam aperuit. Quæ cum attentè Beatus Pater audisset, suauiter id modò respondit: Bene est, si Deus huc te vocarit, non

6
Incitatus
epistola
B. Xauerij
ex India
scripta.

7
Veniit Ro-
mam, sec-
dit ad exer-
citia spiri-
tualia.

non deerit in quo rectè apteque labores. Proinde fuis ille rebus melius expensis agitatique ad ea, quæ formidabat exercitia se contulit; quòd Ignatius pro se (vt idem ipse loquitur) preces ad Deum fecisset, iam omnia caduca fastidians, ac more omnis impatiens. Ac dedit operam prudens sancti Patris caritas, vt locus amœnus ad hominis aggritudinem leniendam idoneus quæreretur. Hic duce Domenecco (qui ipsiusmet Natalis testimonio plurimum ea re semper valuit) exercitationes exorsus, initio totus ardebat cupiditate, vt aliqua sibi visio, aut reuelatio, vel tale extra ordinem signum ostenderetur. Vitam omnem apud Ignatium expiauit: secundumque confessionem hoc illi Pater monitum dedit: velle Deum, vt, quemadmodum viribus ac facultatibus animi corporisque abusi sumus, ipsius vt contra nutum faceremus, gratiã eiusdem abiecit: ita recuperatã per pœnitentiã gratiã, ipsedem viribus ad vitæ emendationem vtamur. Quod in illud Apostoli recidit: *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditie & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitie in sanctificationem.* In secunda exercitiorum hebdomada singularem ex meditatione Regis ac vexillorum profectum sensit. Tum deliberationem de vita instituenda ingressus, vsque eò commotus ac perturbatus est, spiritu cum carne luctante, vt non ille mente, non corpore consisteret. Scribebat multa in partem vtamque suadentia religiosam vitam atque dissuadentia: sed nox omnia erant, ac cæca tenebra: obscura mens, voluntas dura, corpus ipsum ab stomacho & capite infirmum, vt Domeneccus animum desponderet, moneretque; re illa infecta pergendum ad reliqua. Ac Natalis ipse missam rem facere statuerat, nisi proxima nocte summum adhibenti conatũ succederet. Illuxit ea ipsa nocte piè perseueranti radius celestis, tetraque discussa caligine, totum in virum alterum commutauit. Itaque post diligentem consultationem ad nouum e celo lumen, arrepto statim calamo, vt spiritus agebat Christi, summo cum animi solatio hæc exarauit, quæ ex ipso autographo deprompta vulgare inuat. Hactenus (inquit) collegi, quæ potui pro vtraque vita, & comperi, quæ Religioni cõtraria offeruntur, tam esse nihili, vt necessum non fuerit illa nominatim diluere. Imò verò ea ipsa, quæ refragari videbantur, re vera suffragia sunt. Ceterum quod me grauissimè mouet illud est: quòd rem planè nullam inuenio, quæ contrã pugnet, præter quamdam animi abalienationem ac fugam. Id autem maximum ac certissimum signum est eam esse Dei voluntatem: quandoquidem sensit ei, ac deprauata voluntas, & mundus, honor, ac genus quoddam infidelitatis, cogitando nimium difficultates, aduersantur, quæ percipere non possunt regnum Dei, & contraria sunt spiritui. Itaque quamuis obstaret, oppugnarent, tererent omnes difficultates, & multò plures quàm sensi ego, vel omnino vllus vnquam mortalium sensit, vel obiecare diabolus potest; ego in nomine Sanctissimæ Trinitatis, Patris, Iesu Christi, & Spiritus sancti statuo ac propono sequi consilia Euangelica cum votis in Societate Iesu: & animo paratus sum facere, quæ ad illam attineant,

8
Vouet Societatem ingressurum.

etiam si velint, vt statim voueam. Idque nunc cum summo timore ac tremore, & Domini nostri Iesu Christi, ipsius summa fretus, quia in me vltus est, misericordia, voueo tota anima, tota voluntate, tota virtute. Sit illi gloria. Amen, die xxiiii. Nouembris, post decem & octo exercitiorũ dies. Voto huiusmodi nunc cupato incredibilem addit non solum animi voluptatem ac pacatissimam quietem haulisse, sed etiam corpori leuamẽtum: vt tum demum intelligeret, quanti sit liberalem in Deum esse, qui se vincit liberalitate non patitur. Ergo auctis animis, & nouo igne concepto, die eodem addidit votum, etiam si Societas ipsam non reciperet, nihilominus tria se Religiosorum vota facturũ: quod paucis post diebus, cum iam 11. Kalend. Decembris vitatis percunctationibus antegressis, domum ad Ignatium migrasset, ita coarctauit, vt nollet sibi libertatem alibi vouendi remanere, nisi quando nulla re, nullo modo, ad nullum ministerium etiam infimum aditus in Societatem pateret: nec demum si excluderetur, nisi vbi illa consuleret, voturum. Tanto animo ei se cœtui dedit, a quo tam diu fugitarat. Potuit hic vnus e principibus huius esse familie, si suspicari posset vnquam quid tenuissimis illis Deus ordiretur in itijs. Sed vt vnus adhuc de populo, humano contuebatur oculo diuinos orsus: nec citius oblata lux est, quia specie ductus externa serò introspererat, quod latebat: serò Dei munus, quod offerebatur, agnouit: vt esset leges humilitatis, quæ fuerat causa tarditatis. Nihil enim illo deinceps humiliter atque modestius; quia memoriæ continenter hærebat, quàm respicisset ingrãtè, quod Dominus offerebat; & qui cum primis huius operis fundamenta non iecit, certè proximus primis inchoatum vt opus vigeret, labori & operi non peperit. Quo domum receptus est die, monuit Beatus Ignatius, vt biduo post ministrare coquo & hortulano inciperet; & quotidie caput ex Gersono, in quo meditaretur, legeret: tum alia capita, vt necessitas, vel infirmitas postularer. Idque dixit Beatus Pater cum iurificã, vt semper solebat, laude eius libelli, addens fore, quod in se ipse quidem esset expertus, vbi etiam fortuitò aperiret, vt quæ præsentinecessitati conuenientia essent, occurrerent. Prima inter experimenta, siue fodienda humo, siue opera coquo nauanda magnis cumulatus est calii voluptatibus: paulatimque aegritudines, quibus antè conflictabatur, conscientie tranquillitas, ac Dei famulatus absterfit. Numerat ipse in singularibus e celo delibatis iucunditatibus, inter vescedum oblatam cogitationem, quòd sese Deus aleret. Ita enim res habet: quamquam Deus aperiens manum suam implet omne animal benedictione; tamẽ viros Religiosos, qui ipsi non serunt aut congregant in horrea, præcipua cura pascit. Itaque cum alij labores manuum suarum manducant; hi laboribus manuum Christi vescuntur. Fames ac sitis Christi emit illis conditque cibaria: Christus sua impellit gratia fideles ad benignè eis faciendum. Idem se fideiusforem pro ijs, imò vicarium constituit. Caritas Christi corda etiam fratrum ad omnes domestici vsus labores incitat. Ac proinde Christus est verè, qui Religiosos pascit. Et hæc dum versat mente Natalis, tanquam

9
Quanti faceret Beatus Ignatius Gersonem, id est libellum de imitatione Christi.

10
Singulari consolatio Natalis sub ingressum Societatis, ex cogitatione, quod se Deus aleret.

quam paupertati recens suscepta ab suo Christus calice stillam infudisset, nil mirum, si tanta est delibutus dulcedine, quantam exquisiti caducarū epularum saporibus elaborare non possunt. Ac de hoc quidem pio strenuoque viro suis plura locis.

Quamquam autem in improbandis probandisque; Sodalibus lentus admodum erat Ignatius, & in maturandis suspendendisque; Principum postulatis sustentabat ipse sese; non tamen Collegiorum cœpta, quæ sine Sociorum copia perfici atque amplificari non poterant, deserebat: sed eadem animi magnitudine, qua noxia reprobabat, ad se secebat vitia; & quæ bene inchoata iam erant, perpolienda curabat. Ut Patavinum Collegium, quod triennio ante nostri nominis studiosissimus Lipomanus, ut supra demonstrauimus, extruere ac fundare decreuerat. Hic enim ea de causa in Patavini fundamenta Collegij Prioratus sui bona (eorum parte dumtaxat ad victum sibi referuata) vltro ac libens Ignatio obtulerat, modo eam rem Pontifex suo probaret ac confirmaret assensu. Quod à Pontifice impetratum Lipomani animus ad cogitanda perficienda, & cedendum possessione omni sui Prioratus Collegio, incitauit. Eaque mox in sequenti anno assignatio gratis imperante Pontifice transacta est.

Quamquam Ignatius pro eximia sua grati animi pietate, omnium voluit eorum fructuum planè integrum Lipomano vsum relinquere. Per idem ferè tempus nonnulli etiam ex Ecclesia fructus, eodem annuente Pontifice, in Collegij Valentini primordia per Hieronymum Domeneccum derivati collati que sunt: quæ prima habuit Societas domicilia nonnulla annuo firmata in perpetuum censu. Atque his subsidijs auctus ab Vrbe tam Patavini, quam Valentini Collegij numerus. Cumulauit hanc liberalitatem Sedes Apostolica spiritalibus facultatibus, publico diplomate ritè dato: quo Societati potestatem faciebat amplissimam cum Eucharistia Penitentiaque mysteria vulgo ministrandi; tum etiam Evangelij toto orbe Christiano disseminandi.

Respondit pro virili tantæ beneficentiæ Societas, multo iam laborum periculorumque contentione maiore pro ea tuenda ac defendenda suscepta. Ac Romæ quidem, vt ab ea domo, quæ reliquorum parens & exemplar est, ducatur initium, dedudabant pro communi Ecclesiæ bono de Societate triginta: tantoque ab eis accuratius diuina res agebatur, quanto eis vicissim Deus maiora in dies commoda suggererebat. Cumque in reliquis ex instituto curas pie strenueque suum tempus impenderent; haud modicum conferebant in flectendas Iudæorum mentes & conuertendas ad Christum. Quorum erat eo mollior crebriorque conuersio, quo liberaliorem dexteram ad leuandam catechumenorum inopiam, tam Pontifex, quam Romanus populus explicabat. Augebant Patrum onera piæ feminæ matronæque nonnullæ, quæ quo certius atque exploratius in tuendo vitæ cursu diuinæ Matæstati probarent, eorum sese imperio atque obedientiæ, obsecundante Pontifice subiecerant, principe Elisabetha Rosella, quæ inde ab initijs Ignatij (vt supra memoratum est) eius sanctitate perspecta, eiusdem in studijs paupertatem deinceps constanti pietate.

te leuauerat. Ferebant curarum pondus Iacobus Eguia, Elpidius Vgolettus, & Petrus Codacius, tum Hieronymus Domeneccus, & qui Murina non ita pridem ad Urbem remeauerat, Alfonso Salmeron. His duobus proximis, quia maioris erant in Vrbe nominis, ad conciliandos iratos utebatur Ignatius. At Elpidius cum Ribadeneira & Iacobo Salmerone Alfonso minore germano Patavium autumnò discessit: quò vix peruenerant, cum Iacobus die Sanctis omnibus sacro ad eorum concilia religiosè migravit in cælum. Venerat & Lainius Romam Quadragesima iam exacta, quam Bassani concionando consumperat, siue vt de Patavino Collegio cum Ignatio coram ageret, siue vt ab Vrbe, Concilio Oecumenico iam indicto, cui interesse debebat, non abesset. Bassani autem, ne rem commendatione dignam silentio prætermittam, non hæses modò, quæ toto exoriri oppido ex Germania vicinitate iam cœperant, sua prædicatione discussit; verum etiam incolarum animos in religionis sententia ad eò confirmavit, vt eius post discessum contra latentes pestes ad defectionem denuo sollicitantes, acerrimè se defenderint. In Vrbe verò ipsa, vt laboris partem cum Socijs sibi diuideret, instituit ad beati Laurentij in Damaso matutinis pomeridianisque temporibus, nobili corona, nec plausu minore verba facere. Tanta quippe de eius doctina ac sanctitate continuis incrementis fama surrexerat, vt non desisset, qui etiam insulas pedumque deferrent. Urbanus certè Labacensis Episcopus postulauerat eum sibi primò in Episcopatu collegam, mox etiam successorem: sed ferè reluctante Iacobo facillè sensit, contra honores & ambitionem quam clausi in Societate cuncti sint aditus.

His Patrum in Vrbe vigilijs respondebant foris ceterorum curæ Sodalium. Agebat in Emilia Paschasius, & Cardinali rogante Carpeni, Fauentiæ subsisterat: nempe in ea ciuitate, quæ mirum in modum cælestis erat indigens opis, & in qua morum probitas, & sacrorum vsus magna ex parte conciderat: intemperantia, inimicitia, maledicta latè dominabantur. Nullus penè Sacramentorum vigeat vsus, maledicendi verò creberimus, & quidem in ipsi puerorum ætatulis. Tam infamis concubinarum amor prauæ consuetudinis æstu, ne peccatum quidem, aut res nefaria numerabatur. Inimicitia ferebant æuum, & centesimum transgressæ annum viridissimæ adhuc velut in flore posteris in medullis hærebant. Hinc per omnem prouinciam irarum propagatio, & partium contentiones acerbissimæ, irarum procreatrices ac cœdium. Morum porro corruptelam sequebatur, vt ferè solet, opinionum peruersa temeritas. Irresperant quippe Lutherani Ministri hoc aditu patefacto, Bernardinus præferim Ochinus nobilis eloquentiæ, & à natura multis ornatus donis, nisi quod datum esset ad salutem, in perniciem conuertisset. Hi suis insulis in ciuitatem venenis, velut viperæ turbant omnia; passim vt in tabernis officinisque pestilentis venena magistri impunitissimè tractarentur. Paschasius igitur ciuitatis perspecta lue, & Fauentinorum pertentatis ingenijs, quæ videbantur elatiora, tumidè primùm ac pedetentim ad ca-

11 Patavino Collegio attributus Prioratus à Lipomano.

12 Aliquid Collegio Valentino à Domenecco.

13 Multa Societati priuilegia Sedes Apostolica impertit.

14 Sancti labores Romani domus.

15
Præcipui operarij Romani domus.

16
Lainij prædicatione, Bassani, intra Romam.

17
Episcopatus recusat.

18
Paschasij labores Fauentiæ: cuius vrbes acerrimè sitas describitur.

mutanda & curanda descendit; communicatisq; cum Vicario Præfulis suis ante consilijs, præstantissimum quemque, & præ cæteris ad pietatem propensum, blanda oratione demulcet: deinde, quo faciliorem, & ad sanandos mores, & ad faciendam religionem sibi aditum aperiat, ab officiorum pietate, benefactorumque disciplina institutionem suam & curatione aggreditur; haud ignarus benignitate potissimum, ac rectè factis diuinam prouocari clementiam: ab eaque subministrari vires ac facultatem ad possessione perfectæ iustitiæ. Erat tum ingens in ea vrbe pauperum ægrorumque turba; quibus vt pro Christiana pietate succurreret, ciuibus auctor fuit, vt ea de re Sodalitium instituerent. Cuius dux operis Paschasius ipse delectus, Sodalitium, quod à Caritate nominari placuit, suis cum legibus condidit; quibus non alienis modò Sodales illi corporibus, sed suis etiam animis laborantibus opem ferrent. Ac ne tam oratione, quàm re Sodales ipsos impelleret, ijs secum adhibitis, totam lustrauit urbem ad inquirendos & consolandos egenos. His ad Sacramenta salutis erectis, medicorum medicinarumque, ac consentanei victus in omni morborum perpetuitate præsidia comparauit. Progressio operis sanè opinione felicior, quotidianæque pietatis in Sodalibus incrementa magnos vbique fecere motus: nec minorem certè famam peperere Paschasio. Cuius ille ope grãdiora pro animis ausus, publicè se ad explananda Christianæ legis initia sine pompa, sine ostentatione conuertit. Ea res, vt ibi noua atque insolens, sic ætatum est omnium, & omnium ordinum celebrata concursu. Porro quam in templis publicè Christi legem, eamde priuatim multis in gymnasijs teneræ enucleabat ætati, magistris ac parentibus non inuitis: quos eadem opera, vnde pueritiæ erudiendæ formam peterent, edocebat. Nam cum in ijs scholis pueri versarentur ad quadringentos, ita suum quisque didicit obseruare & castigare sermonem; nullius vt ex ore, vel iusiurandum excederet, vel maledictum: qui in re si quando consuetudine impellente delinquerent, continuò se criminis insimulabant, pœnasque à Paschasio sibi deposebant. Accedebat publicæ concionis hortatus ad populum vniuersum, & priuata cum vnoquoque congressio: quo vtroque præsidio Faentinorum propè iam desperata religio, demum in integrum renouata & restituta est. Complurium & virorum & feminarum flagitijs addicta iuuentus, ad pudorem & sanctimoniam reuocata. Pax etiam frequens inter primarias constituta familias, vt aliquando homines amplius centum principe in æde, ex inueteratis inimicitijs mutuas sibi iniurias, indignasque cedes populo inspectante, donant, vbi lætam celebritatem Paschasij pauca, sed grauius verba de pacis bono odiorumque pernicie clausulerunt. Hisce animi prauitatibus moribusq; sublatis, non magni videlicet negotij fuit prauas etiam ex hominum mentibus opiniones euellere, & sanis doctrinis atque dogmatibus hæreticorum refutare conatus. Quidquid autem veneni furtim sparserant, omni animi prouisione compressum est, & semen ipsum obrutum, ne nouam daretur in segetem: quod si quorundam iam præ-

19
Per opera
misericordie animo-
rum medi-
cinam Pa-
schasius
inchoat.

20
Successus
optimus Fa-
uentia ex
opera Pa-
schasij.

cordia vitariar, adhibitis præceptorum saluberrimis curationibus, quidquid illi obberant, vomnerunt; & in orthodoxæ religionis sinum gremiumque, vnde Lutherana fraus abstraxerat, reuolant. Dum in his curis laboribusque non Fauentiæ modò, verum etiam in alijs Emiliae partibus Paschasij defixa mens est, totus ei & hic & consequens fluxit annus.

Interea Pontifex Paulus ad Oecumenici Concilij curas, rebus iam inter Gallie Regem Casaremque compositis, triennij interuallo se reuocatumque ad id suos de more Legatos Ioannem Mariam de Monte, Marcellum Ceruinum, ac Reginaldum Polam ex Cardinalibus designauerat. Hos centum amplius ex Italia sequebantur Episcopi, frequensque ex Hispania, Lusitania, Galliaque Patrum numerus: Principum insuper legati omnium, & ex vniuersa Ecclesiæ Clero Religiosisque familijs doctissimi quique. Theologorum item par, qui pro Pontifice Maximo in tanto consensu de religione differerent, Apostolicis Legatis placuit Supremo Antistiti ex ea potissimum adiungi familia, quæ cum iam pridem Romano se Pontifici deuouisset, religionem cernebatur auram contra hæreticorum temerariam audaciam omni vbique doctrina ac sanctitate defendere. Lecti sunt igitur Iacobus Lainius, & Alfonso Salmeron, notè vterque atque eruditæ probitatis. Quod etsi magnum & amplum ad Societatis videbatur existimatione; tamen, quoniam nouæ plerumque subitæque amplitudini comitatur inuidia, Ignatius tenero suæ familiæ ortui haud in rebus prosperis minus, quam in asperis cauès, delatum munus honoris sedulis tendendum votis, atque accurata preceatione putauit. Sentiebat vir nimirum prudens, non ab hæreticis modò, verum etiam ab ijs, quos aliena felicitas vrit, haud exiguum imminere periculum: & Patrum virides spectabarannos, pronos ad plausus, procliuiores ad gloriam: quippe quartum & trigessimum Lainius annum, alterum & trigessimum Salmeron vix agebat. In quibus ne qua heret pietatis virtutisque iactura cum insigni aliqua Societatis nota, cuius illi personam in celeberrimo illo totius orbis terræ theatro gesturi mox erant; plurimis eos antè quam discederent, & suis & alienis precibus hostijsque muniuit, & sapientibus instruxit monitis ac præceptis: quorum hic ego summam, quoniam non vulgarem prudentiæ disciplinam continent, non grauior attingere. Ad maiorem Dei gloriam, inquit. Quem admodum in vsu consuetudineque cum multis ad salutem & spirituale commodum animarum multum proficitur, si Deus adspiret: ita è contrario nisi nos adiuuilemus, ac Deus adiuuet, magnum & nos facimus damnum, & interdum etiam illi, cum quibus versamur. Ceterum quia pro instituti ratione abstinere ab hoc genere commercij fas nobis non est; quanto præmeditari magis ac præmuniti accesserimus, & aliqua norma directi, tanto expeditior in Domino erit progressus. Eam ob rem quedam significabo, quæ aut ipsa, aut eorum similia addendo, seu demendo vobis vsui in Domino erunt. Tria igitur omnino, vt vniuersè loquar, in obeundo munere isto spectate vos volo. Primum in ipso Concilio maxi-

21
In Concilio
Tridentinò
destinantur
Lainius, &
Salmeron.

22
Quos Dam.
Ignatius &
precibus ad
Deum in-
uit.

23
Et monitis
sapientibus,
quorū sum-
ma narra-
tur.

24
*Quo modo
 agendum
 in rebus
 Concilij
 proprijs.*

25
*Quomodo
 in iuuan-
 dis ani-
 mis.*

26
*Quomodo
 in dome-
 stica di-
 sciplina.*

mam Dei gloriam, communēq; Ecclesie bonum: deinde extra Concilium antiquum vestrum tuendi animas institutum: quod quidem potissimum nobis in hac professione vestra propositum est. Denique domi, & inter vos priuatam animi vestri curam studiumque; ne vos ipsos negligatis ac deseratis, sed assidua vos cultura ac diligentia quotidie magis reddatis idoneos ad sustentandas impostas partes. Et in Concilio quidem decet vos in loquendo tardiores esse, consideratos quidem certe, ac beneuolos in decernendis præsertim quæ aguntur, quæque agenda sunt, rebus: in audiendo verò attentos atque sedatos; & ad perspicendam eorum, qui dicunt, mentem, studium nutumque sagaces; quò faciliorem arripatis ansam, siue respondendi cum vsu fuerit, siue silentio conueniendi. In disputationibus, quæ incidere sint, in vtramque partem momenta erunt afferenda rationum, ne vestro addicti iudicio videamini; perpetuò id studendo pro viribus, ne quis vnquam ex oratione vestra minus æquus placatusque discedat. Rerum, quas afferetis, neminem è viuis auctorem appellabit, præsertim de primarijs nobilibusque, nisi diu multumque rebus agitatis atque perpensis: æqui omnibus, obnoxij nemini. Si res, quæ in controuersiam venerint, eiusmodi erunt, vt vocem vestrâ eliciant, dicetis sanè animo perquam sedato ac modesto sententiam vestram: eamque hoc, aut consimili clauderis exitu, Saluo meliore iudicio. Denique illud persuasissimū vobis esse debet, quæ ad doctrinam pertinent, siue humano studio partas, siue haustas inditalque diuinitus, plurimum ad ea valere tractanda, si de ijs sensim, sedendo & quiescendo, non cursim, & velut ex itinere disleratur: ac proinde æquum fuerit disputandi rationem non otio commodoque vestro, sed eius, quicum ageris, commodo ac cōditiōe metiri, vt quò diuina voluntas duxerit, eò feratur. Iam verò extra Concilium nullum munus bene merè di de proximis prætermittetis. Quin aucupanda ocellationes erunt, modò audiendi & condonandi peccata, modò habendæ orationis ad populum, interdum etiam excitandi homines ad caelestia per salutaris contemplationis orium, nonnunquam imbuendæ Christi lege puerilis ætatis, denique conuiscendi & fouendi nosocomiorum ægrotos: vt vis diuini Spiritus in omne Concilij corpus eo descendat affluentius, quo fuerit tot humilitatis & caritatis officijs euocata feruentius. In concionibus nullum locum attingetis, vbi cum Protestantibus non conueniat Orthodoxis: sed ad mutandos mores, & persuadendam Catholicæ Ecclesie obedientiam omnis vestra spectabit oratio. Crebra tamen mentio extremis præsertim concionibus, sacrisque scholis erit ingerenda Concilij, pro quo Deo populum supplicare iubebitis. In auscultandis ritè peccatis sic habetote, quidquid in aurem confitentis dixeritis, prædicandum super reecta: ac proinde ea semper animi prouisione ad auscultandum accèderis, ac si dicta vestra omnia enunciantia essent in vulgus: sua verò peccata confessis statuētis pœnitentiæ loco præcationes aliquas pro secundo euentu Concilij. In explicandis item spiritualibus exercitijs, vt etiam in omni colloquutione priuata, idem tenere

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

præceptum, vt in publico vos putetis habere sermonem. Et in exhibendis his, quas dixi, meditationibus id vniuersè tenendum erit, ne cuiquam ad commentandum alia proponatis argumenta præter ea, quæ prima hebdomada proponuntur, nisi fortè per paucos, & ijs, qui de vitæ genere per electionis locos deliberare velint. Quos tamen ipsos non permittetis vllis se votorum ipsationibus obligare, nec arctioribus inter initia cubiculis includetis. Quin etiam exercitij leges atque præcepta cuique erunt mitiganda pro tempore; idque tum maximè, cum vni omnia meditationum argumenta præscribenda videbuntur. In erudienda pueritia docendi ratio ad ætatis imbecillitatem accommodanda erit instillandis sensim Christianæ legis elementis, & pro auditorum genere captiuè enucleandis. Quam legis explanationem claudet item per breuis cohortatio ad placandum precibus sanctæ Synodo Deum. Publica valetudinaria quarto quoque die frequentabitur alternatim, horis scilicet non importunis ægrotis, quorum & peccata ritè soluetis, & dolorem consolando lenietis, non orationis modò præsidio, verum allato aliquo pro facultate munusculo. Eisdemque & inchoati Concilij in suis sint memores præcationibus, admonebitis. In omni hominum congressu colloquioque candidum erit tempus cohortandi homines ad penitentiam & factos sancta mysteria capienda, proposito ante oculos non modò cuiusque priuati bono, verum etiam Christiani orbis vniuersi tenente Concilio. Denique vt questionibus finendis vilis est sermo consideratus & parvus, quem admodum dictum est, ita excitandis ad pietatem animis prolixa, apra, beneuolentiæ affectusque plena comendatur oratio. Restat tertium, quod in munere isto pro dignitate gerendo spectare vos conuenit, quod quidem in vobis ipsi tuendis conseruandisque positum dicebamus. Quamquam enim vos non ignorare necesse est, quæ professionis sunt vestræ; tamen hoc in primis meminisse æquum est, vt summa sit inter vos animorum conspiratio, mutua consiliorum omnium sententiarumque societas: neue suo quisquam iudicio prudentiæque præfidat. Et quoniam prope diem Claudius Ianus, quem Cardinalis Augustanus procuratorè suum ad hoc Concilium mittit, vna etiam vobiscum coniungetur; horam aliquam dicabit de nocturnis, tum cuiusque diei actis inter vos conferendis, tum quæ post die videbuntur agenda: priuataque vestras, siue per vocale suffragium, siue alia quapiam ratione deliberationes habebitis. Deinde quo maiore vos & humilitate, & mutua inter vos caritate contineatis, rogabit quisque singulis noctibus alternatim reliquos socios duos, vt ipsum corrigant, & vbi visum fuerit, libera oratione castigent: nec castigantibus causam facti reddet, nisi postularis & iustus. Marutinis temporibus, quæ madmodum per diem gerere vos oportet, vna deliberabitis, rationemque vite vestræ quotidie semel atque iterum à vobis ipsi reposcetis. Hæc autem ad actionem quinto, postquam Tridentum perueneritis, saltem die, meminertis reuocanda.

His prudentissimis præceptis filiorum discipulum Beatus muniebat Ignatius: quibus illi nec

K 2 *recen-*

recentis splendore muneris, nec tot vndique vi-
rorum illustrium elati concursu, tam ad nutum,
tamque submissis animis paruerunt, ut mirum
non sit, si qui dat gratiā humilibus, is præcipuam
eis suæ gratiæ opem ad sustinendum cum laude
impositum munus, ut in se quens docebit annus,
attulerit. Inchoata est sacra Synodus anno circiter
exeunte Idibus Decembris, & tum primus Pa-
trum confessas est habitus, nec alius hoc anno
postea. Quocirca, & nos tribus his Patribus in
discessu relicto, ad Ignarium recurramus. Qui
quoniam sese nauiter domi cum Socijs in omni
pij muneris varietate versabat, foris tamen non
deceant per sepe onera curæque pergrandes, siue
quas Principum virorum fides, siue quas com-
munis vltro caritas commendabat. Qualis illa,
qua pacem studuit concordiamque inter Ioan-
nem Lusitanæ Regem, Romanumque Pontificem
conciat. Ardua sanè res & implicata satis: in
qua diu multumque sudandum Beato viro fuit,
grauiter exacerbatis vtrinque animis Michaëlis
Siluij Viscensis Episcopi, eiusdemque Cardina-
lis causa: ut mira Deus prouidentia tanquam in
eius difficultates temporis pacificatorem præpar-
ans, tantam & auctoritatem fecisse videretur. Is pro eo
quantū & causæ grauitas postulabat, ac se suam-
que familiam vtrique debere Principi intelligen-
bat, forti animo prouinciam hanc partesque sus-
cepit: & pijs preceationibus Societati imperatis
post diuturnam contentionem singulari Dei be-
neficio exitum pacis, qui satis vtrique parti face-
ret, inuenit, suæque industriæ ac laboris fructum,
& multo magis in Deum fiduciæ constantiæque
tulit, impetratis etiam à Pontifice, quæ Rex sacro
Questorum tribunali postulabat. Nec minus sanè
feliciter ab Hispaniarum Principe Philippo
commissa sibi pietatis negotia apud Pontificem
explicauit.

28
Res in Ger-
mania.

In Germania Vormatiensis conuentus supe-
riore anno, ut diximus, inchoatus, etiam tum,
quæ temporum iniquitas erat, perseuerabat fru-
ctu minimo. Namque inter salutare Germaniæ
leges vna cum sit, ut perturbatis rebus communi
otio conuocandis his cæribus consulatur; ani-
maduersum nuper est, nihil in eis contra Lutheri
contagia fuisse prætidij, nihil medicinæ. Quippe
toties non Vormatiæ solum, verum etiam Ratis-
bonæ, Spira, Norimbergæ eo nomine celebratis
nunquam tamen clementia ac facilitas Cæsaris
impetrauit, ut liberæ ciuitates Principesque viri,
aut viciatæ religionis cultum desererent, aut castè
susceptiæ gratia ad Concilium Oecumenicum
se conferrent. Fiunt enim, Nazianzeno teste,
Principum lenitate deteriores heretici, nec hu-
manitate flectuntur. Itaque modò Concilij sedem,
modò eos, qui Concilio præerant, criminantes,
anxiisque rerum euentu, publicum illum decli-
nabant horrebantque congressum: Cæsaremque
sperabant in suam perducere posse sententiam, de
conuocando Germanico patrioque Concilio: vbi
non modò de publicis Imperij legibus, verum etiam
de rebus ipsis religionis vna Germaniam deli-
beraret. Cui rei Societas, ex quo in Germaniam
pedem intulit, semper se constanter opposuit, &
tam de superiori loco, quam de plano; tam scri-

Epist. 77.
ad Olymp.

ptis, quam oratione disturbare temeraria hereti-
corum consilia machinaque conata est, ad quod
in Iasio Bobadillaque ceteri licuit: quorum ille cum
Augustano Episcopo, hic cum Apostolico Nun-
cio Hieronymo Verallo Vormatiam venerat. Vbi
dum solerter ambo petuigilant, omnique ope
contendunt, ne quid in tam celebri conuentu, in
quo & Cæsar, & frater eius Ferdināndus, & omnis
ferè chorus Antistitum cum Germania Proceri-
bus aderant, contra Romanam decerneretur Ec-
clesiam; declararunt profectò suam erga sanctis-
simam Petri Sedem, & voluntatem & fidem. Ac
Iaius quidem ad cætera officia sacras prælectio-
nes ac conciones adiunxit, & vniuersæ Quadra-
gesimæ spatia Procerum audiente corona, & ipso
quoque Romanorum Rege confecit, tanto ani-
morum motu, tanta pietatis, eruditionis & elo-
quentiæ fama, ut ad audiendum interdum ipsum
quoque Cæsarem excitaret, mirificum suæ laudis
doctrinæque præconem. Sed diuina eius dicendi
vi Rex tenebatur in primis, ut etiam pernicito
cõcionum extorqueret exempla: quæ mox com-
municata cum alijs, præsertim Episcopis Proceri-
busque, tota ferè Germania circumferebantur.
Hic ille Ferdinandus est Rex, qui postea ad Ter-
gestinum Episcopatum (ut id ipsum suo loco fu-
lius) prouehere conatus est Iaium. Sed perennes
Iaij labores, quantum & ad rem Catholicam pro-
mouendam, & ad eludendas Protestantium ar-
tes, quantum verò ad ornandam & illustrandam
in Germania Societatem attulerint opis, locu-
pletes fuere testes, seu Legatus Apostolicæ Sedis
Alexander Farnesius, seu comites eius perillu-
stres Antistites. Ac Legatus quidem tanti homi-
nem fecit, ut eius, & ad conuictum familiaritate,
& ad res grauisimas consilio operaque pluri-
mum vteretur. Vormatiensis porro conuentus,
quoniam diuturnus, non cum tamen exitum
habuit, quem aut Cæsar ipse, aut optimus quis-
que Catholicus expetebat. Verum tamen aduer-
sus rem Catholicam, bonis pro ea omni ope pu-
gnantibus, nihil est decretum, nec admittenda hære-
ticorum iniquissima postulatio de domestico pa-
trioque Concilio, quamuis illi & numero superi-
ores essent & insolentia. Quin, ut ex rebus minus
commodis solet plerumque Deus commodi ali-
quid & vtilitatis excerpere; sic ex eo conuentu
gemitum Ecclesiæ commodum & opportunitatem
elicuit: alteram, quòd Cæsar subiectorum
improbam ac peruicaciam in suæ Maiestatis
dedecus redundantem, planius iam perspectam
edomare armis & coercere constituit: id quod
haud ita post, Pontifice opulente, perfecit. alte-
ram, quòd prudentes Germaniæ Pastores, ani-
maduersa vbi que luporum fraude atque rabie,
qui in vestimentis ouium Domini caulis totis
faucibus imminebant, intenderunt vigilias suas
ad custodiam sibi crediti gregis, optimo Iaij vli
consilio. Qui eis magnopere auctor fuit, ut, quoniam
Theologica litteræ vulgò sordabant, cum
sacerdotium ipsum, propter quod illæ addiscun-
tur, iaceret, eo que doctores & Curiones & con-
cionatores Catholici deficerent; in sua quisque
Episcopatus diocesi Collegia de lectissimis adole-
scentibus institueret, tenuiorū videlicet Catho-
licorum liberis, qui diuinas litteras ad euerenda

29
Obliuiscit
semper So-
cietas ne fi-

27
B Ignarius
disidium
inter Ponti-
ficem, &
Regem Lu-
sitaniam tol-
lit.

erat vni-
uersale Conci-
lium.
30
Iaij, & Ba-
bobadilla ca-
natus.

31
Vormatiensis
conuentus
exitus.

32
Vtile consi-
lium Iaij ab
Ignario sug-
gerendum de
excitandis
Seminarij.

noua opinionum cōmenta scholarum more perdiscerent, & in pastores custodisque Christianæ plebis succrescerent. Hoc consilium decedenti ex Vrbe Iaiō peropportune suggestit Ignatius; quod Episcopis illis vsque ad eod probatum est, vt ad id suscipiendum & adhibendum paratissimo animo Salisburgensis, Aistetenensis, & Augustanus præsertim Antistites inuenti sint. Sed antequam dimitteretur conuentus, Iaius à Germanis inuitatur Episcopis, vt suas secum obiret & visitaret Ecclesias. Ille tamen de mandato Pontificis Augustano semel additus, alijs obsequi pro voluntate non potuit. Quoniam verò Salisburgensis vt Ingolstadtium ad docēdi munus reuertetur, vrgebat, is, dum ea de re Ignatij nutum expectat, Dilingam cum Augustano concedit: eoque in agro, vt etiam in Bauariensi, mira cum vtilitate versatur, vt non paucos cerneret, qui eum à Luthero desciscerent, Catholicæ Ecclesiæ sinum collacrymantes expetent. Sub idem ferè tempus postularur à varijs Principibus opera Iaij, adeò secundi manabant de eius integritate atque eruditione sermones. Sed indictum Tridenti Concilium, quò & illi properandum erat, omnium vota & postulata diremit. Quippe Augustanus Antistes, delato sibi per id tempus à Pontifice Paulo honore galerij; Iaium suo nomine, vt supra significatum est, ad instantem iam Synodum cum Ecclesiæ suæ Canonico, docto viro, legandum putauit. Quò cum Decembri circiter inuente venissent, à Tridentino Cardinali perhumaniter sunt excepti. Sed paratum Iaius recusans hospitium, ad publicum xenodochium, Præsule illo repugnante, diuertit. Hinc postea Cardinalis familia ad Apostolicos Legatos procurationis litteras exhibiturum honoris ergò deduxit. A quibus item publico, vt mos est, exceptus honore postridie etiam priuatum, dum officij gratia vnumquemq; salutat, præcipua quadam amoris significatione suscipitur, non tam Augustani commendatione grauissima, quam quòd iam esset rerum gestarum prædicatione notissimus. Hæc de Iaiō. Nam de Bobadilla nihil præter illud ad nos peruenit, eum Ferdinandi Regis curiam secutum, Synodo Vormatiensi dimissa, reliquum hunc annum cum multorum exegisse salute: eumque contra Lutheri scholam, contra quam & Ferdinandus ipse Cæsaris ex præscripto, Boëmia copias instruxerat, sua arma sumpsisse; ministeriū videlicet verbi Dei Sacramentorumque, & varia Christianæ benignitatis officia, modò in omnem castrensem turbam, modò in morbidum & ægrotantem militem.

34
Colonia moritur Lambertus Casstrinus.

Coloniæ paucis mensibus à Fabri discessu subsecuta mors est Lambertus Casstrij vnus è nouem, qui illie de Societate debebant, haud exiguo & ipsius Societatis, & rei Catholicæ detrimento; siue quòd ætatis ingenijque robore primam lauream in scientia rerum diuinarum Louanij sibi còquisierat, siue quòd Fabri educatus in gremio, virtute iam diues, & perquam optimus eius agri colonus euaserat. Primus ibi de Societate functus est vita, & apud Carthuliam sepultura mandatus. Per id tempus maius adhuc incommodum in ea vrbe Societas tulit. Erat inter Coloniae Socios, quemadmodum à Fabro didicerant, eadem

Hist. Societ. Ies. Tom. 1.

recti, eadem mensæ communio, idem quoque studiorum cursus, idem pietatis institutum: tanta verò animorum concordia exercitatioque virtutum, vt ciues omnes in sui venerationem admirationemque conuerterent; & quamuis corpore Faber abesset, totidem tamen videretur sui studij reliquisse Vicarios. Ita pro Colonia omnes contra hæreticos intentis animis excubabant. Talis erat Aluarus, talis Kesselius, talis & Canisus in primis, qui tamen commendationem non habebat ætatis, necdum orbem omnem scientiæ diuinæ confecerat; Fabri tamen exemplo consilioque excitatus, publicis priuatisque sermonibus Catholicorum tollebat animos & incendebat. Hæc igitur Sociorum laus velut seges ac fomes inuidiæ, vt Coloniensem populum, qui se fidelem Cæsari, & Deo Catholicum præferbat, recreabat maximè, sic vrgebat & fodiebat hæreticos: quibus velut ansæ quædam Societatis insimulanda dabantur, & eius cursus optimos retardandi. Quippe Hermannus Archiepiscopus post Fabri discessum diuturnæ dissimulationis impatiens, spreto Cæsare Christi que Vicario, nouum religionis commentum, sed diu animo inclusum, specioso reformationis vocabulo tentauit inducere, cumque nefarijs suis consilijs aduersari Societatis instituta sentiret, rem per otium aggreditur, publicæque administrationis nomine Senatui conatur obtrudere, ne cōtra Agrippinensium decretum, nouas Religiosorum familias admittat, Societatemque ausam Senatus iniussu Coloniae accedere nominatim exturbet. Senatus, qui probabilem in primis vitam doctrinamque Societatis non ipse probabat modò, verum etiam probari à bonis omnibus sentiebat, agendum tam seuorè nullo modo censuit: sed ea prius admonita, edixit nouo decreto, ne qui de eius familia Coloniae degerent, Religioso ritu viuerent; mutuoque potius à se ipsi disiuncti separatis in ædibus habitarent: ac ni parerent, vrbe sanè excederent. Nostri tamen prudenter obtemperando, quiduis potius perpetiendum putarunt, quam vt Dei causam locumque desererent; exceptique sunt vagi errantesque partim à Carthusiæ Priore Gerardo, partim à Licentiatò Andrea Bamdher, quem Faber ad Colonienfes Socios scribens, singularissimum refugium appellat. Quæ mens in tecta tyronibus adeò congruere cum huius disciplinæ spiritu visa est, vt eius deinceps proprium quodammodo fuerit non domicilij modò discretos, verum etiam toto cultu corporis immutato medios inter hæreticos Barbarosque versari. Nec alia fuit aut Ignatij in Vrbe sententia, aut in Hispania Fabri: qui segregationem illam eodem quali ducti spiritu ita collaudarunt, vt ad eam constanter retinendam per litteras hortarentur, quarum hæc erat ferè sententia: Licet inter vos tecto sitis corporibusque seiuncti, diuina tamen ope facile consequemini, vt fraternis inter vos animis semper esse versari que videamini; cum in voluntario disciplinarū studio, & in vitæ proposito, susceptisque tite votis tam arcto inter vos nexu ad Iesu Christi gloriam ipsi vos adstrinxeritis. Cuius veluti glutino caritatis totam hanc conglutinari familiam & copulari par est. Ceterum diuinæ tutelæ fuerit, vt cuius causa ista per-

35
Procella aduersus Colonienfes Socios.

36
Segregatione iussu Senatus.

37
Probatum Ignatio, & Fabri ea se paratio, ne Coloniae degerent.

K 3 fertis,

fertis, is aliquando dispersiones congreget Israëlis. Hac ferè illi, tametsi alter ab altero longè distaret, vt appareat eodem spiritu, vt dicebamus, illa fuisse dictata. Cuius vtriusque dispersa sobolis congreganda læta promissio haud inanis atque irrita fuit. Quippe hoc ipso anno, extincto inani illo de Societate rumore, non sine eius, quem nominam Prioris, amicorumque labore, æstus ille senatus deferbuit: meliusque de rebus nostris edoctus, permisit eos tranquille & liberè Coloniae degere. Ergo Iulias ante Kalendas, & aucti in ea vrbe numero sunt, &, prohibente nemine, habitatione coniuncti; non religioso illi quidem ritu ac conuictico, sed academico, & per contubernia varia & plurima iuuenturis: ex qua multi vitam admirati eorum partim suam cœpere corrigere, partim inire quam viderant, non tam vestis mutatione, quam morum. Ita quæ struxerat Satanas in perniciem, retorsit Dominus in salutem. Interim ne per vibem distracti, quæ necessarios ad vsus pertinent, Socij nostri desiderarent, aut ab instituto propter inopiam detererentur, Ignatius ex Italia, Faber ex Hispania subsidiorum interdum aliquid submittebant. Nec defuit illis cum Vormatiæ degeret Iaius, accepta à Cardinali Farnesio in eam rem stipe. Accessit & caritas Bobadilla, qui cum Apostolici Nuncij comes transfret, & re Sodales iuandos curauit, & sui recreauit opportunitate consilij; facile vt appareat, quanto animi robore Patres illi resistendum impiorum conatibus existimarent, vbi spes aliqua affulserat vel communis tuenda salutis, vel gloria diuinæ propaganda. In ea disunctione tirones illi sapè se vicissim, vt peramanter fratres, interuisebant, mutuaque consiliorum sermonumque societate iuuabant, vt corporum ipsa disunctio coniunctione potiùs animorum acueret, quam dirimeret. Quanquam & illud commodi eo quasi diuortio dissidioque confesquebantur, vt vrbis statum vniuersum, & aduersariorum callerent insidias, simulque operam darent, tum vt Hermannus Antistes, tum vt eius similes intelligerent se ex illo Senatusconsulto odioque malorum non modò animos non abieciisse, sed sumpsisse maiores. Quamobrem Canisius, vt ingenij acumine, & dicendi facultate præstabat, sic in re tuenda Catholica, primas sibi laboris atque operis deposcebat: ac præter Germanicas suas statis ferijs in capitolio conciones, aggressus est insuper sacrosanctum Euangelium in Gymnasio Mótano, & Epistolas ad Timotheum in ipsis Theologorum exedris explanare. Quo industria genere mirum, quam aduersarij subito congelarint, & sibi ipsi Canisius primarios, ciuitatemque omnem adiunxerit, vt etiam ad res eum grauissimas adhibendum pro communi salute ciuitas ipsa cœsuerit. Quippe Cleri vniuersi rogatu legationem ad Principem obijt Clerumque Leodiensem contra Coloniae Præsulem Hermannum, eiusdemque rei gratia postea Vormatiam legatus ad Casarem est. Quibus ille vbique negotijs ex animi sententia confectis, magnum attulit, & Ecclesiæ Colonienis præsidium, & studiis suis Theologicis optatum otium. Quam in disciplina cum longè admodum videretur excellere, uerita Theologorum Academia, ne aliò fortè, vbi

38
Iterum coniunguntur.

39
Iuuantur ab absentibus Patribus consilij & re.

40
Res à Canisio gesta.

studia litterarum magis flourerent, abduceretur dat ad Ignatium & Bobadillam litteras ardentissimas, Canisium vt transper Coloniae relinquat, dum spatij sacrae doctrinae decursis, Doctoris eum insignibus titulisque condecoraret: id enim & Academiae honestissimum fore, & ciuitati ipsi in tanto religionis discrimine, salutare. Non abnuuit Ignatius, qua erat prudentia, tantorum postulacioni Doctorum, dum pariter Socijs suis consultum cupit; quamuis ex aduerso Cardinalis Augustanus vrgeret, vt ad Tridentinam Synodum Canisium cum Iaiò mitteret. Et verò Canisio Coloniae praesente, nostri non modò benignius, pauloque tractabantur humanius, sed ipsi meret & ad artium disciplinam, & ad alia pietatis munera incitabantur ardentius, tantum iam esse cœperat domi forsique Canisius. Idem B. Patris iudicium fuit de ijs, qui perdiscendis litteris apud Louanium operam dabant, vt quamuis ab nonnullis illius Academiae Doctoribus non æquis oculis aspicerentur, praesertim Cornelius Vishuaeus, de quo crebra iam mentio facta est; sua tamen studia constanter tenerent, nec procuracionem aliena salutis, quantum per ea liceret, omitterent. Erat autem Louanij puillus nostrorum grex, cuius videlicet incrementis officiebat magistrorum conspiratio, dum suos auditores Collegiorum sepe inclusos, nostrorum vsu congressuque prohibent, veriti ne verborum allecci blanditijs eorum vestigia sequeantur, qui superiore anno Societati addicti in Lusitaniam, vna cum Strada repentino auoluere nauigio.

Paulijs magis secunda res nostrae fuisse. Nam cum Lutetiam, bellorum uepidacione transacta, Mediolano Paulus Achilles, Lugduno reliqui de Societate se retulissent, omnes in Collegiū Longobardorum & amanter recepti, & numero aucti. Erat in his Ioannes Baptista Viola, & Ioannes Pelletarius, qui quanquam ex Societatis lege viuere per initia illa non poterant, neque se in vulgus indicare, tamen dum inter otia litterarum, modò caelestibus Sacramentis, modò saluberrimis exercitiorum præceptis suam cuique operam nauant, contubernales externosque collegas misericè ad pietatem, & omnem officij laudem inflammabāt.

Nec minus bellè prosperèque in Hispania Societas procedebat: ac primos quidem huius anni labores ac studia Lusitaniae Faber Araoziusque dicarunt. Faber cum ex morbo se recreasset, Eboraca Conimbricam ad inspectanda per orium Collegij fundamenta se retulit. Confedit hic ad dies aliquot praclaris exultans initijs, & eximio fructum delectatus obsequio, moderatione animi atque concordia. Discipulos salubres offendit ad sexaginta, pari omnes animo voluntateque cum in sententia permanendi, tum ad virtutem currendi contentus. Cecidit per commode, vt nobilis illa Academia, qua in vrbe infera, & à Collegio nostro diluncta suas obire litterarias exercitationes consueuerat, in superam & nostris proximam se transferret. Vbi cum Regis munificentia conquisitis vndique excellenti doctrina magistris studia calerent, nostri priuatis exercitii gymnasijs, & amulatione accensi domestica, quouis doctrinae genere inter academicos se probabant. Nec tamen in tanto litterarum ardore

41
Sociorum Louanien- sium status.

42
Status Praesentium.

43
Res Fabri in Lusitania.

44
Status Collegij Conimbricensis.

Ipri-

Spiritus disciplina languebat, sed in dissimili studio æquis propè passibus curtebatur, ad motis præferim à Fabro facibus concionum privatorumque sermonum: à quo quemadmodum & litterarum studia Societatis ex instituto tractaret, & semetipsi tueri possent, ne ea fraudi essent discipline virtutum, probè edocti & instituti sunt. Atque hæc quidem Faber intus. Nam foris tam ipse, quam Strada sacro quoque die, vel in eade principe, vel apud voras Deo virgines, aliisque locis magnos per Evangelium fecere motus. Testabatur id præter confitentium turbam, exercitia flagitantium vis: quorum ex recessu, quamvis multi multis onasti bonis in sua tecta discederet,

45
Societati
additur
Ludovicus
Consalvius
à Camara.

46
Emmanuel
Sæ, Ant.
nius Go-
mius.

in Sociorum tamen numerum non admodum multi, verum lectissimi quique venerunt, inter cæteros Ludovicus Consalvius à Camara, Prætoris Materie insulae filius, vir claro loco natus; nec ingenio minus doctrinæque varietate nobilis, Græcis Hebraicisque litteris eruditus, ut qui Parisijs præstantissimis Doctoribus operam dederat. Emmanuel Sæ apprimè doctus, & ingenio valens adolescens: Antonius Gomius acerrimo inter Conimbricenses ingenio, Philosophusque, Pontificij item doctus Iuris, qui per amplum insuper patrimonium pios in usus pro Christi amore conuertit. Sed præter Socios inter anni huius initia præsentem Fabro receptos, alijs ferme triginta mensestrivix spatio Societatis iniecta mens est. Quibus cum primò vitæ suæ ratio explicata non esset, nec satis constitutum quid sequendum foret, postea cum Fabri in agendo suavitatis, & salutaris colloquij vis accessisset, decreverunt denique in hunc quasi portum se salutis recipere. sed non omnibus continuò, ut significavi, pro voto parafactus est aditus: erant adhuc & ipsi periclitandi magis, & res melius constituendæ Collegij. Quorum autem studijs, reliquo anni tempore, mos est gestus, accedente post Fabri discessum, Simone Conimbricam, hi fere sunt, Emmanuel Morales, Franciscus Henricus, quorum iam uterque sacerdos in Indica expeditione decessit; Alfonso Barretus Portuensis, Ambrosius Herrera, Consalvius Rodericus, Henricus Henricus, etiamnum cum hæc scribebamus, in Commorini promontorio superstes, Nicolaus Vincentius Rodericus, Georgius Vazius, Michaël Sosa, & Ioannes Azpilueira Martini Navarri viri doctissimi consobrinus, qui in Brasilia extremum vitæ diem morte confecit.

47
Emmanuel
Morales,
Franciscus
Henricus,
& alij.

48
Fabri vel in
multitudine
animi
solitudo.

Faber igitur cum tam florentem messem Conimbricæ reliquisset, & apud illos civis opinionem de Societate conceptam mirum in modum auxisset, Eboram ad Regis curiam Februario in eunte se retulit, suo more ita terens Principum limina, ut secum religiosæ solitudinis secretum asfiduè circumferret. Quærebat nimirum ubique Christum, & ubique reperiebat. Incidit aliquando cum egre deretur è regia, frequentissimam in equitum turbam, quæ Duce quemdam magnificentè exceptura conuenerat: eumque ad id spectaculum maximus vndique concursus fieret, ipse de via curriculoque deflexit, dum turba deflueret, & proximam in eadem sacram secessit. Verum hic visendi studio, id quod declinauerat leuiter subeunte, oculos in Christi signum cruci affixi

repentè coniecit, & omnis ille animi motus cupiditatisque ita deseruit, ita euauit, ut solutus in lacrymas, ex intimis sensibus in actiones gratiarum eruperit, collaudans Dominum, qui se suo dignaretur aspectu, reputans id demum verum & iucundum spectaculum esse: si sibi ante oculos quis constituat assumptam ab eo humanitatem nostram, & in celeberrimo totius orbis terræ theatro nequissimos inter latrones duro in patibulo constitutam. Proinde huc curiosos oculos retorquendos, hic mitigandos sanandosque non oculorum modò, verum etiam aurium ceterorumque sensuum insatiabiles appetitus: quippe cum infinitis sit partibus melior huius spectaculi nuda cupiditas, quam spectaculorum omnium, quæ subiecta sunt sensibus, infidiosa voluptas. Solenni luce Matthiæ Apostoli è sacris cranij Virginum, quæ Colonia viderat, geminum Regi ac Regiæ dedit ea cum præfatione, se cupientem earum Virginum honorem, non potuisse excogitare, quemadmodum cumulatiùs honoraret, quam si in talium Regum manibus colloca-ret. Gaussi sunt dono Principes, & ab ipso met voluere Fabro in oratorio Regiæ decora in capsa reponi.

Et sanè non est facile cogitatione, nedum stylo assequi, quàm multus esset Faber in cultu Beatorum, sacrarumque eorum reliquiarum. Dixit afflante spiritu memoriam cuiusque Beati cum pietate colit, si quis primùm gratis ageret diuinæ clementiæ, quod eum iam inde ab æternitate prædestinasset & vocasset ad gloriam, ad eamque suis itineribus & quasi gradibus perduxisset. Deinde si eandem sacratissimæ Dei Matri gratias, Angeloque eius custodi persolveret, & ij: Cælestibus singillatim, quia ad eius salutem & gloriam aliquid contulissent. Postea si & ad Deum, & Sanctum illum pro ijs, qui & præcipuo eum colerent, aut coluissent honore, preces sterneret. Tum si Deum ipsum studiosè rogaret, ut eius litterarum monimenta, si qua forent, rerumque ab eo gestarum memoriam custoditam & conseruatam vellet: denique si pares eius ossibus, ubi ubi essent, tribueret venerationis honores, & ex ijs aliquid vnde se muniret & tueretur, exquiret.

49
Pulchra Fab-
ri de San-
ctis medi-
tatio.

Porro tam erat in colendis Beatis Faber attentus, non modò ad eorum ac Dei laudem, sed etiam ad degentium in terra præsidium. Nam cum tantum inter sit pietatis publicæ summorum ad eam Principum habere propensos animos, ipse interiore præsentit admonitu, eoque perillustri, cælestium omnium tanti esse suffragia, ut vel vnius præsidium plus efficacitatis habeat ad corrigendos hominum mores, quàm cunctorum edicta Regum, industrijque conatus. Hoc igitur impensius studebat ipse ad causam pietatis humana & cælestia sociare præsidia, & ipsis quoque Regibus patrocinia conciliare Beatorum. Quibus præsidibus Ioannem subinde Regem Regiæque Catharinam affatus de sua in Castellam profectio, ita cum illis egit, ut tandem eorum bonam vènia sibi eum Araozio liceret abire, manente in Lusitania Simone. Egredere illi quidem passi sunt tantos à se Patres, quibus tantopere vtebantur, auelli; sed Societatis videlicet bono sua commoda posteriora duxerunt. Abeuntibus

50
Quantum
præsidium
sit in San-
ctis ad rei-
publicæ
bonum.

51
Faber &
Araozius
in Castellâ
itcedunt.

52
Exempla
mortifica-
tionum pu-
blicarum
Conimbricæ
notabilia.

commendaticias ad Philippum ea tempestate Hispaniæ Principem, eiusque coniugem de dēre litteras, deinde ipsis per amica mandata, ut sicubi suum studium opportunum sibi esse sentirent, se per litteras admonerent; nullo loco se monentibus defuturos, & nisi Castellæ per necessaria vtriusque opera videretur, rediret saltem alter in Lusitaniam. Horum post discessum, iv. Nonas Maij Conimbricam Simon venit. Vbi cum feruere suos apud Socios mortificationis studia præter modum, præterque morem animaduerteret, optat pretium duxit nimis ardoribus moderari. & quanquam ille quidem ad prudentiam præpositi referenda putabat omnia, per eos tamen dies, quibus illic subsistit, fiebat interdum ab eo satis ampla potestas, ut ad obtinendam animi sui victoriam nonnulla in eo genere, quæ prodesse etiam proximis, gererentur. Atque ut pauca de multis. Ambrosius Ferreria cum Vibani amici per motus exemplo ad Societatem animum impulsisset, iussus est, periclitanda constantia causa, per vibem mediam sine pallio pileoque ipsa meridiana luce, cadaueris cranium dextra præferre, atque hoc fæcudo habituque in obuijs templis ad preces faciendas tantisper subsistens ad Patres recta procedere. Qui dum libens obtemperat, & tota notus vrbe præsertim musicæ artis canendique claritudine, per frequentissimam ciuitatem ferati illo incedit ostento, sibilis & conuicijs excipitur, insequente à tergo velut amentem lasciuiente puerorum turba. Tali experimento edito Societate tandem recipitur, haud eorum indignus numero, qui stulti heri pro Christo non abnuunt, ut sint denique sapientes. Iubebat etiam Simon è Socijs aliquot nocturnis tenebris voces illas cum terrore iactare, Infernus, infernus his, qui mortifero vrgentur crimine. Alios autem passim eleëmofynam tritis emendicare lacernis, quæ res ut noua, & id temporis inusitata, sic ad incutiendum ruborem valuit plurimum. Quosdam verò primis se intendentibus tenebris mittebat foras, ut medijs in triuijs compitisue edita voce clamarent, Heu, heu peccatores à peccando iam desistite, moriendum cum sit vobis. Quibus aliquando carminibus probus quidam admonitus Clericus, protinus occurrit, & cum viarum teneret itinera, salutare illos præcones in vrbis loca deduxit plurimis nobilitata flagitijs, illic vociferare iussos. Nonnullos eodem modo in mediam hominum turbam mittebat Simon, qui contentis vocibus ingemarent identidem, Terra, terra, ad forum adis auditura verbum salutis. Cumque ad dicendum vnus aliquis è Collegis haud imparatus accederet, populisque tumultuariè ei pulpitem excitasset, eo ille conscenso præmonebat initio Stradam postridie verba facturum, adessent frequentes: interim nonnulla breuiter se quoque dicturum. Atque hoc exordio de supremo vitæ die, formidandoque iudicio, deque reddenda Deo ab vnoquoque ratione commodum instituebat frugiferumque sermonem. Die insequenti conuocata à Fratribus concione Strada eodem vestigio præparatis iam animis ad accipiendos diuini verbi satus suam habebat orationem. Quibus tum sermonibus, tum clamoribus, varj exitebant inter homines motus pro cuiusq;

53

animi affectione, vel sensu. Quidam intimo dolore faucij ab inueterata peccandi consuetudine abducebantur. Alij contra liberius obreptantes Patrum facta carpebant. Prudentiores verò, aut qui tales sibi videbantur, in ea fuere sententia, ut nimij illi reprimeretur ardores, duobus tribusue ex eo numero coercendis. Qui verò se ipsi penitus ignorabant, nec sua satis peccata pendebant, aiebant terrores illos ad Niniuitas aliquos pertinere: qui tamen sine animorum ingenti fructu commodoque non erant. Nec verò è spiritualium exercitiorum secessa minora cernebantur in animis luera, cum ex eis tam commurati homines prodirent, ut miraculo pariter & incitamento ceteris viderentur. Quippe tanto ardore animi magnalia Dei loquentes audiebantur, ut illud in eos aptè caderet, quod & à multis satis in tempore iactabatur, *Multo pleni sunt isti*, hinc & illud in vulgus fluxit, quod & valde percrebuit, qui apud Patres se semel exercerent, eos sæpè visa videre. Quæ fama ipsam quoque Cardinalem Hieronymum eundemque supremum in hereticos iudicem tandem impulit, ut per hominem fidelissimum de re tota cognosceret. Dederat autem id negotij Reutori Academiæ Fratri Iacobo de Murcia ex familia S. Hieronymi, ita tamen, ut dissimulante, & sine Societatis nota in eos, qui exercebantur, inquireret. Qui dum facit imperata, legitimeque Fratres nostros de obiectis visis interrogat, inuentus est qui (Rodericum Menesium fuisse aiunt) se visa vidisse diceret, & quidem horrida. Cui Reutor, Et quanam, inquit, sunt ista visa, quæ dicis: sensumque suum simul admonet, ut quæ narraret, exciperet. Ille verò, Memetipsū, inquit, vidi, quem nunquam antea probe videram, tetrum sanè monstrum, & cuius simile nunquam vidi. Ita dum inuestigatur improbitas, probitas illustratur. Quotidiana porro Sociorū domi forisque palestra, nulla fermè alia, nisi continens erat precatio, ut instar criminis haberetur, si quis domo egressus non pium aliquid ad commentandum passim inter itinera comparasset. Solenneque omnibus erat, ut prius quam tecto pedem, in sacellum se reciperent ante Augustissimum Eucharistiæ Sacramentū, dum futura præcationis argumenta colligerent. Ex quo haud raro fiebat, ut multi in itinere actu contemplationis abrepti, in obuia quæque, seu homines, seu lapides, seu oneraria iumentum, velut capti oculis, nec sentientes incurrent: occurfantium ludibrium in terris, quorum in cælis conuersatio ipsis admirationi Angelis erat. Accedebat in ore pallor è præcationis assiduitate contractus, tantaque marces, ut iocis causa dictarent homines, palearum illos fuligine eum sibi colorem accersere. Ac ne cænationis quidem tempore contentionem remittebant orandi. Quam ipsam pius inter epulas cælestis aræ mysterijs Fratrum pietas tam erat incensa, & ea vis lacrymarum, ut ad id pietatis spectaculum non modico itinere intervallo complures academici conuolarent.

Atque hæc domestica, illa externa. Magnæ hominum cateruæ non ex ciuibus modò Conimbricensibus, sed ex proximis etiam pagis ad expiandos apud illos animos confluerunt. Quibus

Varij sermo-
nes de mor-
tificationi-
bus publicis.

54
Inquitur
in exercitijs
& laudan-
cur.

55
Studium
precan-
di
Conimbric-
ensium.

in

in audiendis periteque tractandis egregie versabatur in primis Andreæ Ouiedi, & Ioannis Aragonij lenitas singularis. Conimbricensis etiam Episcopus, qui laicus à concionibus paulò antè Regi fuerat, & Principis institutor, ex Augustiniana familia, Ioannes Suarius, vir de Societate in de vsque ab eius in Lusitania accessu, perpetuis & maximis officijs optime meritis, nouo sibi onere imposito, ad id sustinendum, alias præter Societatis, quam tantum complectebatur, operas non quaesuit. Cuius & hortatu præclarum orbitati virginum domicilium magnis ad vrbem sumptibus extruendum, vnde vel ad honestas postea nuptias, vel ad sacra conobia dote dicta dimitterentur, curauit. Extat adhuc huius pietatis Conimbricæ monumentum, cuius Societas ipsa primordia, quoad suis progressionibus vteretur, & ministris committeretur idoneis, aluit ac sustentauit. Hic erat Societatis in Lusitania cursus, cum in eo quoque regno Concilium Tridentinum indictum est. Quò cum regij Legati Lusitani que de more Præsules vocarentur, præstans pietate Rex, de religionis propagatione, morumque confirmatione sollicitus, per litteras Simoni mandat, vt cum eruditus de Societate Patribus accuratè perpendat, quam potissimè ad celeberrimum illum totius orbis conuentum suo referenda nomine viderentur. Eidemque postea Concilio Societatem nostram cum studiosissimè commendasset, graui oratione testatus est, quam illa non in Lusitania modò, sed in ipsius etiam India regionibus pro Dei gloria, & animorum commodis desudaret. Addidit & id Societati oneris Rex, vt Simon loco Ioannis Suarij, quem Conimbricensi Ecclesie præpositum diximus, institutionem susciperet Principis, rogato Ignatio, vt ad id muneris permanere cum in Lusitania sineret. Dudum siquidem B. Pater cauebat, ne nimis aula vsus ac fauor Simoni Societatiq; incommodaret. Sed neque pietati eximia Regis, neque ingentibus erga Societatem meritis, quod is adeò sancto consilio postulabat, potuit denegari.

57
Simon institutio Principis præficiuntur.

58
Res Araozij & Fabri in Castella.

Faber interim & Araozius cum ex Lusitania in Castellam iter faceret, substititè Salmantice, vbi suis concionibus Araozius totam ciuitatem incendere ac permiscere cepit. Faber autem priuatis colloquijs, & conceptos fovebat ignes, & nouos denuò suscitabat. Multa se ad animorum tutelam aperiebant via, & laboris vndique suggerbatur occasio. Tum demum in ijs prouincijs Societas perspicui, quæ ad id tempus penè ignorabatur, est cepta: tum à Principibus viris eius experta Collegia. Florebat tunc in Academia Salmantice ex B. Francisci familia Alfonso de Castro, ex Dominicana Franciscus Victoria; elari vterque nominis apud scholas, nec pietatis sanè minoris. Qui Fabri quem Lutetiam iam antè norant, Araozijque aduentum non modò omni beneuolentia significatione complexi sunt; verum etiam Societatem ipsam adeò in vulgus commendarunt, vt Salmantice sum de ea vocanda consilium ac voluntatem accenderint. At Patres cum fati haberent in præsentia prima quali semina procreandarum frugum in tam nobili ciuitate iecisse; ceptum iter prosecuti, Pintiam, quam & Vallisoletum vocant, ea tempestate regni sedem,

59
Salmantice Societatem illustrant.

xvii. Kal. Aprilis appellant, & pauperum ad hospicium suo more diuertunt. Hic & commendaticijs Lusitani Regis epistolis & Lusitanorum Procerum, haud minus benignos, quam expeditos aditus ad Philippum Principem, & Mariam coniugem nacti sunt. Ab his primò comiter excepti, postea etiam per otium ad colloquium inuitati, tam propensos in Societatem eorum animos perspexerunt, vt latissimum tota in Hispania campum explicari suis laboribus iam tum certarent. Tantorum igitur Principum nixi præsidio, sed multò magis Dei, quò maior in alias mox Hispania oras aperiretur ianua, Vallisoleti primùm, & in ipsa curia luce Societatis exequi munera, eamque velut penicillo adumbrare rebus ipsis instituunt. Ita que & in templis, & in foris ad populum frequenter agere, crebrò Christianis rudes puerosque moribus & institutis imbuere, crebrò nosocomiorum, in quibus etiam pernoscabant, publicique carceris limen terere. Quæ studiorum assiduitate, varietateque munerum cateruè videlicet hominum, velut graui excitata veterino, & ad aspectum nouæ lucis, ad deponenda peccata conuolabant. Quarum fama rerum publicis è plateis in curiam, & ex curia in omnem penè transuolabat Hispaniam, vt multis esset & admirationis materia pariter & sermonis. Aiebant aliqui Vallisoleti Ignatianos, seu patria voce Inghostas, quidam autem Papistas (nam Papat, Sedique Apostolicæ præcipuo eos voto deuinctos, iam fama vulgarat) apparuisse. Nec pauci similitudinis errore decepti, Theatinorum eos vocabulo, quorù item sacer Ordo haud dissimili cultu nuper surrexerat, describebant. Quidam verò, quoniam nihil nisi morum conformatio eorum in ore resonabat, malebant eos, vt multis etiam locis in Italia, Reformatos Clericos appellare. Nec deerant, qui cum fortè alijs de Patrum virtute sentirent, dictarent eos esse Apostolos magni Dei, qui ruentibus ad Tartarum animis tempestiuas porrigerent dextras. Erant tamen omnium iudicia iudicio curiæ, & euentuum expectatione suspensa, nec audebant in vulgus vitio vertere, quod cõsentiète Regio Principe gerebatur. Quibusdam autem instar erant miraculi, quòd cum omni genere sexuque promiscuo tam versarentur innoxij. Nec dubitauit in media curia Melchior Canus bellè iocari, Patres Societatis Iesu herbam quamdam secum solitos circumferere, quæ vim haberet interrimenda libidinis: eoque velut antidoto tutò posse inter feminarum versari greges, & confitentibus puellis aurem salua integritate præbere. Ea vox seu candido sinceroque ex animo, seu quo alio profecta, admirationem certè multis attulit: sensimque sparsa per curiam ad Principis peruenit aures. Qui rei auditæ curiosus inuestigator Ioannem de Zuniga (is erat ei velut morum magister ac custos) ad Patres misit sciscitatum, quòd herbe genus illud esset tantæ potestatis ac virium, quam illi perhiberentur habere. Fecit imperata Ioannes, expoitisque Philippi mandatis ab Araozio contendit, vt rem sibi totam, quam mox ad Principem referret, exponeret. Hæsit hic paulisper Araozius: tum rem totam indicaturum se esse respondit, modò is eam Principi, quemadmodum ab se acciperet,

60
Adeunt Philippum Principem & Mariam coniugem Vallisoleti.

61
Py labores ad populū.

62
Variis nominibus appellauerunt.

63
Qua herba Societas viciatim aduersus incontinentiam.

accu-

accuratè fideliterque referret. Cum ille se recipere-
ret, Verissimum, inquit, Araozius est, quod de
huius nostræ herbar potestate narratur: tantarum
quippe virium est, vt non modò nobis ad fran-
gendas cupiditates libidinesque sit vsui, verùm
etiam turum quoddam ad continendâ linguam,
& conterendam elationem animi, & omnia vitia
præsidium. Eademque tam multas facultates pro-
prietateque complectitur, vt eundem valde ve-
lum & Principi, & toti curiæ eius vsum notum ac
familiarem esse. Porro nemo nescit varias à Deo
virtutes inditas herbis, quarum beneficio solus
potiatur, qui cognitis & inuentis vtatur. Accer-
runt hæc cupiditatem Joannis, qui vt sine morâ
sibi nomè ederet tam salutaris herbar, nec se diu-
tius properantem ad Principem cunctaretur, ac
suspensum haberet, acriter insistit. Cui Araozius,
Hæc, inquit, herba communi sermone, Timor
Domini nuncupatur. Is eas omnes, quas enume-
raui virtutes, ac multò etiam plures quàm dixi,
continet. Eo nos quotquot de Societate sumus,
frequenter vtimur: eius præsidio innoxij in
medijs flammis periculisque versamur: eo instructis
& bene munitis vbi que gentium bene nobiscum
agitur. Hoc igitur Principi velim referas: hoc fi-
deliter narres. Qui si me auctore in animum in-
duxerit suum, eo, quoad vixerit, vti præsidio, ti-
more, inquam, Domini, na ille magno suo bono
experietur, quàm admirabiles fructus pariat,
quantarumque sit virium. Acqueiuit responso
Ioannes, & amplius quod requireret, nil habuit:
Principi autem, quæ acceperat ad verbum reddi-
dit. Ea mox per omnem peruagata curiam, secun-
dissimis excepta sunt auribus. Princeps autem eo
pergebat alacrius præclaris Patrù fauere cæptis,
quo eorum manabat latius & fructus vbertas, &
opinio virtutis. Cuius honestissima de Societate
iudicia ipsa quoque curiæ lumina, vt consimili
eos honore colerent, admonebant. Iam qui Prin-
cipis arcanis præerat, is ad factas confessiones Fa-
brum sibi delegit: quem & ex regio cõcilio, & ex
prima nobilitate secuti sunt multi. Primas autem
ex fautoribus obtinebant Cardinalis Toletanus,
Ioannes Tauera, summa integritate ac sapientia
vir, quem Philippus ipse propter consilij pruden-
tiam atque fidem verebatur vt patrem; & Bernar-
dinus Pimentellus Tauera Marchio, qui & Fa-
brum ad confessiones adhibebat; deinde Apo-
stolicus Nuncius Poggius, cui in Germania plu-
rimis iam pridem experimentis perspecta fuerat
Fabri virtus & industria laborum. Huius sic ad
Ignatium meminit Araozius: Habemus hic Pog-
gium Nuncium tam bene in Societatem affectu,
vt ad temporales quidem res alter Petrus Coda-
cius; ad spirituales verò alter Iacobus de Equia
existimari possit: nec alio nisi Fabro à confes-
sionibus vti placet. Apostolico porro Nuncio Car-
dinalique adiungebantur, quotquot ferè in aula
morabantur Episcopi, Salmanticensis in primis
& Calaguritanus. Nam Pompeiopolitanus cum
alia multa de Societate probabat cõmendabat-
que, tam institutù condendi Collegia, quæ cun-
ctis Pastoribus veluti Seminaria quædam suarum
Ecclesiarum, fouenda & promouenda dicebat.
Probabant autem & id vehementer, quòd nouus
hic Ordo nullo à cæteris discreto cultu, sed eo,

64
Amici So-
cietatis in
curia Phi-
lipp.

quicum Clero regionis cuiusque congrueret, vte-
retur. Sic enim fore, vt is omnem oram ac regio-
nem ad sanandos mores & curanda vitia minimo
negotio pertraderet. De Doctore Ortizio, cuius
in Societatem humanitas supra demonstrata est,
deque Commendatarijs maioribus Castellæ ac
Legionensi, omninoque de regij Concilij Præsi-
de nihil attinet dicere. Quorum vt erat pietati
mens dedita, ita & in Societatem pia in primis ac
beneuola fuit. Nec minus ab hæresum vestigato-
ribus huic familiæ nominis & auctoritatis acces-
sit. Quippe horum in eo regno potestas summa
cum sit, quidquid ab his pium sanctumque pro-
batum fuerit, probatur à cæteris: probant autem
nihil ex his, quæ ad Dei cultum, quæque ad Ca-
tholicam religionem pertinent, nisi, vt par est,
censorio quodam seueroque iudicio. Ergo hi Fa-
bro Araozioque agentibus apud populum audi-
tis, vberimaque ex eorum laboribus messe, tum
etiam eximia erga Sedem Apostolicam fide com-
perta; voluerunt & ipsi suis Societatem cohæ-
sitate iudicij, eiusque tum prudentiæ, tum do-
ctrinæ captiuos quosdam & inclusos hæreticos,
qui suam detestari proteruiam in Ecclesiæ si-
num reuolare decreuerant, commiserunt. Erat
tum summus in hæreticos iudex & inquisitor Ia-
cobus Tauera Cardinalis Toletani propinquus
haud familiæ nostræ minus, quàm Cardinalis ipse
beneuolus. Horum erga Patres honestissimis iu-
dicij satis declaratum est, quàm temere ad eorum
tribunal fuerit olim delatus Ignatius: quæque
fuerit & vitæ grauitate, & doctrinæ constantia
sanctus ille præditus Pater, cuius filij tante san-
ctitatis & eruditionis documenta iam darent.
Tum demum improbilissimi calumniatorum, qui
ad eam diem de Ignatio Societate que vigeant,
euauere rumores. Nam quantum alijs Or-
tizio Faber, vt supra significatum est, varijs in
Hispaniæ locis, atque in ipsa etiam curia dictis
factisque notitiam aliquam Societatis attulerat;
id tamè ex itinere & cursim fecerat, mox in Ger-
maniam rediturus. Nunc autem apertissimè tem-
pus nactus, Philippo Principe coniugeque pro-
pitijs, id ipsum per otium & accuratius fecit, vt
quæ se absente præua de Societate opinionones em-
erferant, noua sua præsentia discuteret, & tanti
Patris reuerentiæ consuleret: dum, obloquendum
ora minime reformidans vltro conuenit vnum-
quemque, & de suis studijs institutiisque respon-
deret. Quo etiam nomine nobilibus quibusdam
Lusitanis plurimum Societas debet, qui Mariam
Principem ex Lusitania comitati, & in eius per-
seuerantes aula, non ad alios se in Castella curan-
dianimi causa, nisi ad Fabrum & Araozium ad-
iunxerunt, cæteris suo exemplo communitis, vt
omni suspicione deposita, turò Patribus se com-
mitterent. Illud insuper curiæ restati, Societatem
in Lusitanæ regno, totisque fermè Indijs, non
Ecclesiæ modò religionique, verum etiam pu-
blico otio, tranquillitateque misericordè profuisse.
Quod sanè testimonium recentissimæ Xauerij
litteræ, Prætorisque Indici maxime confirmarunt,
quæ à Lusitano Rege missæ, & de suggestibus in-
concione perlectæ, mirum est quantum in homi-
num pectoribus ardoris iniecerint. Gestiebant
vniuersi lætitiæ nouæ sobolis ad Christi accessu.

65
Sacrorum
Quæsitum
de Societate
honorifica
iudicia.

&

& sui conscientia teporis, metu quodam intimo pulfabantur, ne, quod de Iudeis olim pronunciauerat Christus, multi ab Oriente veniret, & cum Abraham, Isaac & Iacob recumberent in regno caelorum, filij autem regni eijcerentur in tenebras exteriores. Id erat plurimis vitiōū frænum, & melioris vitæ stimulus ordiendæ. Certabat cum plebe nobilitas, Principes cum priuatis in ornatu morum cultuque iustitiæ: delectabant Philippi Mariæque coniugis incensa studia: qui dum & suis & alienis animis consultum voluit, omnem sui aduendi copiam Patribus faciebant, & quidquid in eam rem opis expeterent, porrigebant. Quorum etiam in gerendis rebus animaduersa prudentia integritateque non dubitabant ad grauissimas vt causas suæ vt interdum populo mos, qui frequens vndique ex omni genere confluebat, à Patribus geri posset. Ipse verò Ioannes, quem supra nominavi, Zuniga, eiusque coniux Stephania Requensis Patres frequenter adibant, cum eisque de animi salute audivissimè conferebant. Aluarus verò de Corduba regij Princeps stabuli, Patrum vsu colloquijsque adeò se pietatis studijs & caritatis addixit, vt eius vxor Maria Aragonensis pari pietate femina dictitaret, se ante Patrum aduentum aulico fuisse Equiti, postea rari exempli Equiti collocatam, qui rectè factis insisteret, & cōfectis quotidie suis cum Philippo negotijs in interiori conclauē se abderet, aut si forte versaretur in Pardo (regium id erat nemo) opacæ arboris latebram quæritaret, vbi de more se ad orandi munus ac pensum referret. Præcipua eius exercitatio caritatis in proximis erat; eaque de causa in valerudinario, vbi & ægrotis suis manibus ministraret, & eorum indigentia consulere, multus & frequens erat: primisque se intendentibus tenebris vnà cum Equitibus alijs, quos eius excitaret exemplum, sese ad nosocomium sublatis in humeros culcitris conferebat, vt Christo in suis minimis lectum sternerent. Nihil his inferior erat Ferdinandus Silua Comes Cisfontanus, magno apud Carolum loco, à quo & filiarum custos, quas Infantes appellant, & totius illius curia quasi magister est factus. Is eam de Patribus opinionem hauerat, vt cum ad eos adiret, illud ferè haberet in ore, Conferamus nos ad Clericos sanctos. tanta erat de sanctitate vtriusque opinio. Ab eisdemque voluit scripto sibi tradi precandi viam, & sui peccatoris discutendi præcepta. Confluebat ad xenodochium, quò Patres primò diuerterant, tanta hominum vis, tum caterorum, tum Procerum, vt amicorum rogatu coacti sint sedes illas pauperibus cedere, & in alias ipsi paulò commodiores, quas eis Princeps instruxerat, immigrare.

Nec verò Vallisoleti modò, eorum se nauitas continebat, sed bona Principum venia Madritum Faber excurrit, vbi Caroli filias, ijs iam æquè notus accarus inuisit. Apud has verba fecit, & ad paratas meditationes haud inuitas admisit. Quorum natu grandior cum de more rogaretur à Fabio, quid ex adhibita commentatione commodi percepisset, respondit, Roga, mi Pater, Dominū, vt me sibi talem instituat, qualem vestra Societas optat: concepta videlicet animo vota perfectæ virtutis inter percepta commoda numerabat.

Hinc Faber ad Cardinalis Toletani ditionem, quem Madriti reliquerat, flexit iter: quibus locis quòd tribus ferè ante annis industriam in defendendis animis singularem ostenderat, hoc nunc auidius ab vniuersis excipitur. Hic re bene gerèda cupiditatem Societatis cum alibi passim, tum Toleti, vbi ad excitandum Collegij decus multorum se benignitas obtulit, incitauit. At Faber, qui prius in ipsa regni sede, quam vsquam alibi vberioris spe fructus collocare Societatem malebat; satis habuit in præsentia prolixam Toletanorum voluntatem in posterum confirmare: & haud inani spe data, Vallisoleterum Iunio exeunte se retulit. Quippe visa Principibus ac Proceribus diuturnior optati hominis est absentia: reuersoque seuerè mandatū, à curia in posterum ne discederet. Interim multæ ciuitates studio Societatis accensæ eam ad sese per litteras euocabant. Quarum ne contemnere Faber preces ac vota videretur, Ignatio urgente præsertim, vt inchoati Valentini Collegij haberetur diligens ac porior ratio, Araozium ad eas destinat. Cuius ciuis Vallisoleterani discessum auctoritate Principis interposita impedire conati, nihil scilicet profecerunt. Nec enim exorari causa cognita Princeps nō potuit, gaudius potius tot ex partibus Societate acciri, quam vt vni loco esse iuberet affixam. Interim ex Maria coniuge Carolus nascitur Kal. Iulij. Cuius partus legitimum mors funestissima parentis (quæ rerum humanarum inconstantia est) paucis diebus extinxit, vndecima videlicet à partu luce: quanto omnium mœrore fletuque, quanto Principis luctu, cui carissima & verè coniux erat, quid attinet memorare: Ingenti quoque, si sensum hominum spectes, nostræ Societatis incommodo, cuius illa fauebat initijs: quanquam Societas iam tum tacitè admonebatur, haud humanis, sed diuinis nitendum esse præsidijs.

Compluti Araozius Rectorem Collegij maximi, quod appellant, optantem aliquot è Societate Theologos, ad instituendum sacre doctrinæ in eo Gymnasio Collegium, primū adijt. Deinde ex cæteris, qui propensiores ad Societatem videbantur, Ioannem Medinam virum apprime doctum, magnaque auctoritate nominisq; conuenit. Qui de huius constitutione Collegij consultus, respondit non tam id ductu Societatis inchoandum, quam in eiusdem Societatis vsu conuertendum. Sic fore vt nec Collegij decus ei abesset Academiæ, & nouo insuper Societatis decore, quod expeteret, aueretur: in eoque cum grauissimorum virorum mente sensuque, Medinæ sententia congruebat. Illud tamen Araozij aduentu Compluti perfectum, vt alij de Societate discipuli Villanouæ adijcerentur, auctumque Sociorum numerum ædes laxiores exceperent. Accesserant autem huic ex Lusitania Maximilianus Capella, & Vallisoleto Emmanuel Lopius naperibi receptus: qui vnà cum cæteris litteratura studijs intenti non intermitterebat ad sancienda Collegij primordia, aliquid etiam foris nauare proximis. Sumptum suppeditabat illustrium matronarum pietas, Eleonora Mascarenæ, coniugisque Cisfontani Comitis Ferdinandi Siluæ, & quas primū nominare debui, ipse Cæsar filii. Quarum perenni benignitate, nostrorum

68

Toletum.

69

Mortur
uxor Phi-
lippi Prin-
cipis Maria
ex partu.

70

Araozius
adit Com-
plutum.

71

Emmanuel
Lopius in
Societatem
Vallisoleti
receptus.

&

66
Faber &
Araozij au-
horitas in
aula, &
fructus.67
Faber ex-
currit Ma-
dritum,

72
Barcinonē
expetitū
Societatis,
Egētia ibi ab
Araozio.

& studia nitebantur, & vita. Rebus Complutenſibus ita compositis Barcinonem Araozius recēdā properat, ubi meliore etiam loco, & ſolutiora offendit omnia. Iam Societatis amici ad vſum Collegij parauerant aedes, iam ſatis ampla librorum ſupellex à Ioanne Puſale viro pio & erudito, Beatiſque noſtri Patris amico de vita abeunte legata. Iam ſacerdotes duo nomina Societati daturū partes eius ac munera in præparatis ædibus incenſo animo populique approbatione ſuſceperant: quibus & tertius poſt Araozij aduentum, adiunctus eſt ſocius: ſelectique in eundem numerum de multis alij, quibus eadem à Deo donata mens erat. Quos inter Antonius deinde Cordelſius præſtantia virtutis ac rerum geſtarum excelluit. Accedebat optimi Præſulis Prætorique voluntas, qui & de Societate præclariffimè ſentebat, & Araozij concionibus ſupra modum oblectabatur. Araozius tamen ipſe, cum ad explendas omnes partes numeroſque Collegij nondū promptum animaduerteteret, quod ſatis eſſet argenti, Barcinonenſibus ſpe iniecta Collegij, bibliothecam duntaxat & domicilium, vt vti futura mox Socijs, admiffit: cæterum prius omnia dixit cum Ignatio Societatis Præſposito communicanda, & mentem eius per litteras exquirendam. In eo autem domicilio tribus illis ſacerdotibus collocatis, præſide Ioanne Queraltā, cui poſtea in beneceptis firmitas deſuit, meliſque de rebus Societatis edoctis, & ad conſtantiam incitatis audiendū remittendique de more peccata ius impetrat: reliquos eiufdem mentis ac propoſiti viros bona ſpe complecti, quoad recens Dei vocatio pia præcatione diurnitateque, ſuam quali maturitate aſſequatur.

73
ſtatus Societatum
Valentiæ.

Hunc in modum confirmatis Barcinonenſium animis inde migrat, Ignatium que de re Barcinonenſi ac Complutenſi per litteras docet, ſignificans, quod probauit Ignatius, videri ſibi vt in Hiſpanias, ubi & Societatis inſtituta vulgò nota probataque iam eſſent, & antiquæ ſuſpiciones excuſſæ, Socijalij mitterentur. Ad extremū Barcinonē relicta, Valentiam, Nouembri incunte, perrexit. Hic ciues reperit planè noſtros: & quantum Valentie nondum templi copia Sodalibus facta erat, nec per litterarum ſtudia vacare proximis ſatis poterant; currebatur tamen ad eos certatim myſteriorum gratia, & ſtudio ſalutis. Et ij quidem ne planè ſui eſſent, ſed otij aliquid cæteris impertirent, duos ex hebdomada dies myſteriorum procuratori dicabant: cætera compenſabant exemplis, quibus acrius humana pectora, quam diſertiffima oratione ciebant. Quippe elucebat in eorum victu frugalitas, perpetuus in diſciplina tenor, in aſſerendo conſilio prudentia, in quotidianis congréſſibus ardor ſpiritus, in omni denique actione modestia, vt maior ex ipſo aſpectu, quam ex verbis diſciplina virtutis exiſteret. Ac de Mironē quidem, qui cæteris præerat, ſcripſit ad Ignatium Araozius, egregium ſe innocentie reperiffiſſe cultorem, qui que apud eos ciues mira ſanctitatis opinione floreret: in cæteriſque laudibus ſplenduiſſe ieiunio, vt qui nullo ſepè cibo biduum triduumue traduceret. Auctior autem idcirco Mironis familia, Collegijque tum erat, quòd Ignatius impetratis ab Apoſtolica Sede re-

74
Lauis Jacobi
Mironis.

ditibus in fundamenta Collegij, continuò illuc de ſuis aliquot ab Vrbe miſerat, nonnullos que de Luſitania Simon, in iſſique Ludouicum Conſaluum, cuius inductioni animi conſilioque tota ſe propinquorum amicorumque nobilitas oppoſuerat. Nectamen hoc Valentini Collegij incrementum proſus detrimento vacauit: vt rara inter homines luera non damnis immiſta ſunt. Quanquam & hoc damnum ſumma bonitas demum in lucrum vertit. Antonius Monis (quem huic ex Luſitania miſſum ſuprà docuimus) ſenſim languidior in diſciplina factus, tum occulto germani, qui ad id Valentiam Oliſippone venerat, colloquio delinitus, cum ei, quas antè Collegio Conimbricēſi donarat, facultates ſuas donafſet, cepit inquietior agere, & reſpectare mortalitatem, ſeu vitam affectare vagæ liberiorique ſanctitatis. Miſſus ad Fabrum curandus, perrexit in Luſitaniam. Ibi cum ſtimulante conſcientia, tum Satana illudente, nullo remedij loco relicto, è Conimbricēſi fugit Collegio. Ruebat cæcus in exitium, niſi (vt iure poſtea ipſemet interpretabatur) tanquam catena fratrum precibus teneretur. Cum enim in Montem Serratum veniſſet, nec diutiùs ferre conſcientie diurnam nocturnamque luſtationem poſſet, eam prodigi filij vocem vſurpans, *Ibo ad Patrem meum*, Romam iter arripuit per ſummas brumæ rigentis iniurias & ærumnas alias: vnde grauitèr diuque Auenione decubuit. Vbi attingit Romam, non auſus coram Beato Patre iniuſus apparere, per epistolam ex hoſpitali domo ſancti Antonij Luſitanorum veniam ſuppliciter petijt in eius conſpectum veniendi. Totus erat ſquallore deformis ac macie, craſſa tuni-cula tectus, crura pedesque nudus. Iuſſit continuò Ignatius in ædem duci Proſſorum ædi vicinam, curari que & ſuppeditari neceſſaria, tamè ad duodecim dies ab tuo conſpectu arcuit, vt & ipſi & alijs prodeſſet exemplum. Quos dies in luſtu totos ac lacrymis egit Antonius: & incitante ardore aliquando ab cingulo ſuperne nudus, crudo ſe flagello cruentans ſacras ſtationes obiit, abaque moliebat, niſi mature Bearus Paret admonitus vetuiſſet. Admiſſus tandem ad conſpectum complexumque dulciſſimi Patris, & Sociorum conuictum non longo ſuperfuit tempore, ſed ea virtute, vt videretur labi permiſſus, quo excitaretur robuſtior. Ac ferme ſic vſu venit, vt tepidorum non ſit potentior medicina, quam publica & grauis ruina.

75
Ludouicum
Conſaluum
Conimbricēſem
Valentiam
miſſus.

76
Antonij
Monis poſt
fugam ab
Societate
inſignia
poenitentiæ.

Sed vt redeamus Valentiam, cum ad duodecim Sociorum cætus exerceſceret, laxiores migrarunt in ædes optimo loco ſitas, & publicum propter Gymnaſium, ſed mercede condūctas: quas tamen mox emendas curauit Araozius, & ſumptus quidè, dum fructus capere ex Eccleſiæ prouentu per Apoſtolicum diploma licuit, ſuppeditabat Petrus Domeneccus, Hieronymi parens, vir egregie pius, & Societatis, cui ſe filius peramans conſecrarat, ſtudioſus in primis, quam & in partem hereditatis filij viuens ipſe videntique vocauit. Araozius autem vrgebat de more verbos, cæteriſque ſuæ diſciplinæ præſidijs. Cumque ciuium cepiſſet animos, & in Societatem confirmafſet, loci vicinitate admonitus ad Gandie Ducem Franciſcum Borgiam, ſeu officij gratia, ſen-

77
Araozius
adii Gaudiam,
ubi
inchoatum
Collegium
Oniedo præ
greſſo.

vt de Collegij cognosceret propius, excurrit. Iam enim norat postulatam à Duce Collegium, eamque rem ad Fabrum, cum in Castellam venisset, ab Ignatio fuisse reiectam. Tamen postea longiore Fabri Araozijque in Lusitania mora, sex è Societate ad initia Gandiensis Collegij impetrauerat Dux. In his Andream Ouiedú, quo moderatore strenne sanè Gandiæ promota res est. Nam & ad populum statis feriis nauus Pater agebat, & in æde quadam addicta Collegio ritè animos expiabat. Nec deerat viciniori pagorum solita catechesi, caterisque animorum subsidijs, diuisa cum fratribus cura, sed spes scholarú, qua non modò ciuitas, verum etiam ipsa viciniora inuitata iam erat, solatio fuit: quibus paucos intramenses aperitis, & docedè onere leuaretur Ouiedus, & longè plurimorum confuleretur infirmitas. Quidquid ab his gerebatur, probauit Araozius. In Duce porro singularem pietatem animaduertit, adeoque propensos in Societatem animos, vt iam tum audiret illú velut vnum se de Societate iactantem. Quanquam autem nostrorum Dux ipse vitis studijque satis ille quidem assatim consulebat, nihil tamen adhuc cogitari operis inchoauerat. Cunctationis causa eius scilicet animi magnitudo, quia per amplum molebatur amplæ familia Collegium ad propagandam inter Mauricos (eos ita nominant, qui oriundi ex Mauris Christiani facti sunt) quibus ea redundabat regio, religionem ac fidem; tum etiam Ignatij prudentia, qui non ignatus inchoata præclara nimia sapè festinatione peruerti, progrediendum pedentim existimabat. Dux autem etiam ad rem Collegij multa poscebat, omnia tamen ad Ignatij referebat arbitrium: adedè ex animo vereque Societatem, quam verbo profitebatur, induerat. Ergo per Andream Ouiedum prima est operi admota manus: nam supremam imponendam à Fabro in Italiam redituro proximus indicabit annus: in quem nos, & pij Ducis ad Societatem accessum, & Collegium Gandiense reuicimus.

78
Fabri res
Vallisoletani
præclara.

Dum in his locis muneribusque ad insequens anni primordia Araozij labores euigilant, moliens Faber Vallisoletani fundamenta Collegij apud Philippum, vt diximus, versabatur. Complures ibi de primarijs Episcopis que ad exercendam de more mentem, quod paulò antè videbatur horre, mira comitate perduxit. Quos medijs homines imitati complures, in alios repente viros, magno autè miraculo, commutati sunt, alijs aliud salutis iter ingressis, & expectantibus Societatem non paucis. Extra curiam verò dum in Euangelio suæ non parca opera, penè innumeros parit Deo: vt ipse met nonnunquam admiratione perfusus benignitate tam clementis Numinis erubesceret, quæ suos non aspernata labores, tanta fecunditate donaret. Ac ne tam prospero esseretur euentu, modestiæ causa dicebat, nisi olim Ignatij calamitates & tempora præcurrissent, merito se potuisse tam secundum Hispaniæ rei cursum habere suspectum: vt qui iam vsu didicerat, quod B. Marcus Anachoreta prodidit, Deum explorata indignitatis nostræ ratione pleaque hominibus auxilia consueuissè, præuia calamitate conferre. Sed quoniam partam tueri prædam vix vnus poterat: nondum enim, qui

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

buscum suas diuideret curas, habebat, consilium cepit, vt ex multis, quorum corda inter exercendum tetigerat Deus, optimum quemque deligeret, & in Societatem adscriberet. Nam haud ita pridem sacerdos quidam Iacobus Mendius, & alij quatuor, daturi nomen accesserant; quorum explorare iam Faber animum miris modis & saluberrimis experimentis instituit. Hunc numerum alij auxere mox quatuor, vt iam deleta familia præter commune rectum, vbi ad Societatis normam dirigeret vitam, nihil ultra requireret. Commodum Philippus Princeps extincta coniuge Vallisoletano Madritum cogitabat, cum Faber non cunctandum ratus, de constituenda in eavbe domo Principis ante discessum agere per opulentos viros instituit: tulitque celeris industriæ fructum, domicilio confestim & alimentis inuentis. Nec defuerunt, qui largè oblata pecunia sacram ædem inchoare percuperent. Favit tam pijs conatibus præter ceteras eam, quam supra memorauimus, Eleonora Mascarenia; quæ & Philippi pueri curam gesserat, & Caroli nuper nati gerebat. Ea Fabrum, priusquam Madritum infantem aucheret, vt ei benediceret, & bene precaretur, accersit, tantum apud eam & Fabri sanctitas & Societas erat, vt merito Beatus Pater eam Societatis matrem appellare consuesset. Ex his initijs magnitudo Vallisoletani Collegij, quam hodie ceruimus, & Professorum luculenta domus extitit. Faber autem è nouem quos delegerat Socios, eos modò quos sensit idoneos, sed præcipuè Iacobum Mendium, Ioannem Consaluum, & Hermetem Fladrum Vallisoletani reliquit; reliquos Madritum secum, vbi commodam eis habitationem parauerat Princeps, abduxit. Hic commendatis Beato Ignatio per litteras Germaniæ partibus, quarum pro salute superioribus annis adedè sudarat & aliterat, præclaros animi sui impetus ad omnem laborem pro Hispaniarum quoque salute renouat. Ne quem autem commoneat quòd Faber & Araozius curiam coluisse dicantur, à qua potius longè abesse, si disciplinæ rationem consulas, oportebat. Illis enim inijs vehementer intererat nascentem Societatem, & obscuram, & quam Satanas maleuolorum sermonibus omni ope conabatur obruere, ante omnia summis probari capitibus, vt inde ad subiectos populos tanquam semen sue propagationis acciperet. Nec tamen cessabat Beatus Pater identidem admonere, vt nulla re nisi obeundis religiosa disciplina muneribus, solidæque humilitatis exemplis, cum prodesse salutis communi, tum Societatem euulgare studerent. Nec omnino Araozium laudabat, qui, quanquam non sine publico ingenti bono, tamè plus nimio videbatur Procerum consuetudine vti. Quippe ea erat sapientissimi Patris sententia, non vni magnatum, & tractatione ciuiliu rerum, quod fenerissimè interdicebat; sed constantibus laboribus, vita irreprehensa, diuini verbi prædicatione Apostolica, terendis nosocomijs publicisque custodijs, & id genus caritatis & humilitatis officijs colligendam esse approbatione & auctoritatem, quæ necessaria est Euangelicis operarijs, vt labores in subleuandis animis salutiter ponant. Denique quàm ipsis hominibus Religiosis fugiendas aulas, tamen intendendum vita

79
Adduntur
Vallisoletani
ad Societatem
nonnulli & do-
micilium
ibi dem in-
choatur.

80
Eleonora
Mascarenia
præfata in
Societatem
studium.

81
Cur Faber
& Araozius
aliquamdiu in
aule versati:
& quomodo illis
agenandum
moneret
B. Pater.

L rebu-

Tract. de
pauis.

rebusque gerendis, vt de toto Ordine bonus in eas odor ad Dei gloriam penetret.

82
Res Indica.
83
Xauerius de Macazaria insula, & Ceilano late cognoscit.

Hactenus de rebus Hispanis, sequuntur Indicae, clausula haud iniucunda lectori. Versabatur Cocini Xauerius extremo anno superiore: cum idoneis auctoribus est allatum, duos è Macazaria regno Dynastas ad ouile Christi frequenti comitatu per mercatorem Lusitanum Antonium Paiuam non multis antè mēsisbus accessisse, euocatisque Malaca legis diuinæ magistris confirmasse, se ad id tempus pecudum ritu vixisse: ceterum in posterum Dei notitia cultuque imbutos, hominum more victuros. Est autem Macazaria insula ingens, leucas ab Cocino in ortum propè quingentas, ab Molucis insulis item in ortum circiter quinquaginta distans, trecentas fere ambitu colligens. Sub idem ferè tempus ex Ceilano insula nunciabatur præcipuum eius regni Dynastam Regis filium natu grandiozem, cum Lusitanorū exhortatione Christianus fieri multis cum alijs decreuisset, à barbaro Rege parente cum alijs septingētis fuisse necatum; vltimūque post eam interuentione cruce duas, alterā in celo igneam, alteram in hiatu terræ, vbi patrata cædes erat: quæ hanc cum barbarorum perfidia sapè ingesta humo conaretur opprimere, semper tamen emicuisse, eoque prodigio complures fuisse perimotos: Regis autem filium natu minorem cum regie primarijs & consanguineis aliquot ad Christum esse conuersum. Qua gemini letitia nuncijs Xauerius anceps dubiusque in Macazaria ne regnum latissimum Euangelij campum, an in Ceilanum excurreret, cum illuc ipsa longinquitas ad labores, huc propinquitas ad celerem fructum accerferet; statuit denique, quoniam & nonnulla sacerdotū auxilia in Macazariam à Malacæ Præfecto missa erant, & ipsum oportebat ad expeditionem, quæ Nagapatani contra Regem Iafanapataniæ parabatur, adesse, Macazaria tantisper dilata in Ceilanum proficisci, paratam classem primo quoque tempore conscensurus. Adiacet

84
In Ceilanū tendit.

Ceilano Manaria insula, vbi sexcentos ab impio Rege neophytos superiore anno caesos esse memorauimus. Anno igitur ineunte Mansilla comite Cocino soluit, Ceilanumque delatus in insulam, incidit in Regis filium: ex quo rursus, & quæ de fratris aliorumque nece nuper Cocini nunciabantur, accepit; & admiranda cognouit ostenta, studiaque populorum inclinantiū ad Christum, & ipsum denique clam baptismate cum sobriuo, suscepto, Proceribusque nonnullis, ad Indiæ festinato Prætozem, contra paternam seuitiam fidem imploraturum & opem. Quibus rebus Xauerius cognitis dat è vestigio litteras ad Paulum Goam, duos vt è Patribus, qui ex Europa propediem expectabantur, ad Ceilanum rem Christianam curaturos cum his Dynastis restituendis mitat. Ipse verò remisso in Commorinum Mansilla confestim Nagapatani, qua significauit de causa, ex Ceilano traiecit. Hic classicum illum apparatus ad nihilum recidisse, & penè de manibus elapsam esse victoriam, incredibili suo dolore cognoscit. Nam nec Rex ille, qui se Christianum fore sponderat, in suum restitutus est regnum, nec tot innocentium Manarensium cædes merito expiata supplicio. Nauigium quippe Lusitano-

85
Apparatus contra Iafanapataniū Regē euanejecit.

rum onustum mercibus, dum è Peguano regno in Indiam remeat, ad Iafanapatani regni fines appulsum, & à tyranno tanquam pignus ad impetrandam confirmationem pacis opportunum, protinus occupatum, ponere tantisper arma suavit, quoad recuperaretur amissa, ingenti Francisci dolore, quem tamen sapienti animo ac silentio preflit. Ceterum vlticem Numinis dexteram, et si paulò ferius intentam, non diu tamen contractam tyranni crudelitas sensit. Nam & Manaria insula non longo post tempore ab Indiæ Prætoze spoliata est, alijsque affectus cladibus, & Manarenses ad vnum omnes fugerunt ad Christum: vt paucorum pro Deo mors obita velut semen innumeris fuerit & libertatis & vitæ. Sedit Nagapatani Pater ad dies aliquot: cumque regredi in Commorinum vellent, & ventus regredienti aduersus, progredienti secundus esset, is obsequens vento, nouum inijs pro sua pierate consilium. Nouerat Meliaporam Nagapatano passuum milianon amplius eorum & quinquaginta distare (Lusitanorum id oppidum est frequens & copiosum, omnis autem regio Choromandel vulgò dicitur) in ora Indiæ maritima Eoi lateris Goano obiecti, leucis fere centum ac quinquaginta à Commorino promontorio, partique interuallo ab Goā, si tranuerso itinere Indiæ latitudo fecerit. Visitur hic ædes Apostoli Thomæ loci religione percelebris, quam ipse ex idolorum fano vero viuus; Namini concinnauit dedicauitque, nec Christianorum modò peregrinorum, verum etiam Ethnicorū & Barbarorum frequentia nobilis: vbi proximo in colle cæsus, & sepultura mandatus Apostolus perhibetur. Cernitur & hic saxum eiusdem Apostoli cruore reisperum, quod singulis annis triuio ante ferias Apostolicæ mortis, inter sacrum Missæ rubescit, cum ipsum candidum sua natura sit, sanguineoque velut rore, quamdiu diuina res agitur, stillat; qua peracta redit ad naturam suam, & quem exteter, candorem repetit. Inde tanta loci vel apud Ethnicos veneratio. Ergo Xauerius Quadragesima occidente Nagapatano soluit: eodemque mox tempestate reiectus, cum in itinere sine vilo cibo totam traduxisset hebdomadam, sui propositi tenax pedes Meliaporam venit: vbi Apostolicos cineres, sedemque generosæ mortis auida religione salutat. Erant tum in oppido Meliapora, cui ipse Apostolus melius iam nomen dedit, præter frequentes indigenas, Lusitanorum familiarum amplius centum: quarum curandis animis Præsulis Vicarius Gaspar Coëllius præerat. Huic Xauerius secundum Apostolum salutato, consilium exponit itineris sui, cumque adeo sibi veteri suam omnes Præsules reuerentia, insitaque sermonis affabilitate deuncit, vt, cum Meliaporæ valetudinarium cœnobiumque Religiosorum, quò diuerteret, nullum esset; Vicarius eum domi suæ non tam hospitem, quam contubernalem, quatuor ipsis mensibus cōtinenter habuerit, quanta cum fruge, testari sunt oppidani, quorum ille mutuas & implacabiles leniuit iras, & vitia inueterata curauit. In tradenda rudi populo Christi lege, quoniam late patebat inscitia, nunquam pepercit operæ. Præuas consuetudines studiosè minuit, & quæ corrigi sanarique nulla Vicarij auctoritate po-

86
Xauerius S. Thomæ Apostoli sepulchrum visit.

87
Meliapora pietatem excolit.

88
Ab demonibus caditur, & mirè constantiam retinet.

potuerant, vna Xauerij comitas emendauit. Apud hunc Xauerius ipse, cum ad orandum nocte intempesta de more iungeret, in ædem venit diabolis infestissimam: ab ipsique inter ardentis precibus truci fœmitu, horrendisque clamoribus verberatus, de plagarum acerbitate triduo fractus debilitatusque decubuit. Nec tamen aut institutam ea nocte precepcionem abruptit, aut à nocturna illa orandi consuetudine discessit vnquam. adedò tartareas illas potestates irrisit, ac pro nihilo duxit. Interea cum incertus esset animi, pergeretne ad Macazarios, an permaneret in India, nocturnis ac perennibus precibus (nam diurnas per occupationis non satis poterat) voluntatem diuini Numinis exquisiuit: & deprecatore Apostolo Thoma pensit, interiore læticia indice, eam eius fuisse mentem ac voluntatem, vt Malacam, inde verò in Macazariam eue conferret, non tam ipsos Macazarios instituendi gratia, quod intellectū est postea, quam vt ex itinere populis plus egentibus opem ferret. Proinde illud apud se certum ac fixum habuit, vt quod diuino instinctu conceperat, id omnino perficeret, & tempora captaret omnia transfinitendi Malacam tanta præditus Dei fiducia, vt si fortè deesset Lusitani nauigij facultas, non dubitaret se Malacam petenti vel Ethnica cupiam scaphæ Saracenaue committere. Prius autem quam Meliapore solueret, in Lusitanum mercatorem incidit, qui diuinis eius delibatis sermonibus sensit alias quædam lætè merces longè suis pretiosiores: quibus cum ex Euangelij consilio cupidius inhiaret, homo locuples, perpetuusque mundi miles in ipso ætatis flore decreuit abijcere suas, ipsique in egen-
tissimum quemque diuisis, pauperem cum Xauerio vitam in Societate traducere. Ioanni nomē erat, annotū quinque circiter & triginta: in cognomento variant vetera manuscripta: de Airo magis conuenit, quanquam de Eyro, vel Durum auctores Xaueriana historie maluerūt. Qui tandem, vt Xauerius prædixit, religiosè vitam inter Franciscanos abfoluit, cum aliquot annos Xauerio non tam adiutor laborū, quam læges patientiæ fuisset. Et quidem ad paupertatis experimenta, vt sæculi negotijs, tractandique argenti dulcedini insueuerat, vix nauigium mercedique venderat pretium collaturus in pauperes, cum alio quam occultissimè comparato nauigio fugam cepit instituere. Sed Xauerium cælesti lumine collustratū nullæ hominum latebræ fefellerunt. Accersit hominem, & nihil tale opinanti, Peccasti, Ioannes, peccasti, ingeminat. Quæ voce non quasi ab homine, sed tanquam ab contuente peccatorum Deo missa, mercator conterritus, expiatio per penitentiam animo, totum se maiore constantia ad abditum Euangelij thesaurum inuestigandum recepit.

90
Malacam adit, cuius situs describitur.

Hoc auctus socio Xauerius, & de voluntate diuini Numinis iam certior factus, Augusto exeunte Malacam soluit. Hic suum Macazariae profectio-
nis consiliū præfæcto aperit: qui cum paulò antè sacerdotem quemdam religione præstantem in naui bene instructa cum Lusitanis aliquot eò misisset, vt neophytorum salutem consulere; iussit Patrem, dum nauis illa rediret regionis illius motumque nuncia, subsidere Malacæ. Intere-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

rim Xauerius huic nauat operam vrbi. Est autem vrbs nequaquam hac tempestate pristinae suæ magnitudini par, tamen nobile emporium frequenque, sita vltra Gangem in Aurea Chersoneso, æquinoctij subiecta ligno, à quo duos fennè gradus septentrionem versus abest. Distat ab vrbe Goa leucas ferè sexcentas. Imbres ibi ferè quotidiani, quibus & nimij Solis temperantur ardores, & perpetua tollis viriditate vestitur: vt inanis iam illa Poëtarum, aut Philosophorum videatur opinio, regionem hanc, quippe à Sole rubentem, torridamque semper ab igne, nequaquam habitabilem esse. Hac in Sinarum regionem Iaponiamque, hac ad Molucas, Bandam, Iauam, hac ad alias nobiles insulas cursus est. Xauerius nihil hic sani moris inuenit. Quippe inter gentes diu commisti incolæ fide dumtaxat salua, eorum opera iam didicerant: sensimque tantus eos stupor mentis oppresserat, vt ne vitiorum quidem turpitudinem sentirent satis; & quod deterius est, admota medicamenta respuerent. Verum, qua solebat, agrotantium vulnera, placida Xauerius manu pertentans, modò publicis, modò priuatis colloquijs, pharmaciisque dissimulanter adhibitis, cepit eos paulatim ad aliquem morborum sensum, & ad amorè Christianæ elegantia, vnde olim defluerant, reuocare. Itaque eo demorante Malacæ paucis mensibus immutata ciuitas est, plurimique veteres castigata, nouæ vitæ dedere principium, nemine ferè ex oppidanis inuenio, qui non ei se totum, vt à peccatis solueretur, ostenderet. Fuit ei rei adiumento non leui prodigiorum, quæ per Xauerium Deus edidit, insolentia. Quorum ille fama Sancti cognomen in Indijs paulò antè relictum, hic etiam apud Malacenses inuenit. Nam præter reliqua, quæ ab alijs copiosè tradita nos consulo mittimus; Malacensis femine filiam, quam ipse nuper ad Christum adiunxerat, excitauit à mortuis. Cuius rei testes Malacensium litteras sanè graues Borbanus accepit, vt eas extemplò ad Lusitaniam Regnam Catharinam mittere non dubitaret. Eademque in vrbe Franciscus Lopius Almeida eques teterrimo oppressus morbo, simul ac capiti manus visitans Xauerius imposuit, recreari vires sensit, morboque omni leuati. Multosque ibidem alios, sacrosancti Euangelij verbis pie recitandis, sanauit ægros. Sed viri sanctitatem non tam prodigiorum admiratio, quam vera humilitas & ardens caritas illustrabat. Qui vt Christianam disciplinam sædè iam labentem erigeret, haud contentus veteribus, noua insuper Christianæ pietatis excogitauit officia. Nam vbi Sol se conderet, & opacare nox terras inciperet; is arrepto tintinnabulo totam quotidie vrbes vespertinus obambulabat, & excitatos sonitu ciues elata monebat voce, vt eorum pro animis, qui vel igne apud inferos purgarentur, vel mortifera noxa inter homines vrgerentur, diuinæ clementiæ supplicarent. Quæ lugubris, & plena pietatis vociferatio, vt Malacensium auribus insolens, sic erat animis ardens calcar, seu ad concipiendam misericordiam in mortuos, seu ad auersandam ex culpa contractam, funestissimam viuorum mortem. Cumulabat hunc laborem occupatio alia non leuis, studium Latini catechismi in Macazarien-

91
Depravatos Malacensium moros Xauerius corrigis.

92
Edis miracula.

93
Præclavi labores Xauerij in Malacensium cultura.

sem vertendi linguam, vsu iam docente quanti referat eorum quibuscum agas, callere sermonem. acuebatque priuatam hanc curam spes fructus exploratissima: quod gens illa ad veri Dei cultum mirè perhiberetur idonea: vt quæ nulla haberet deorum fana, nec superstitionum magistros, aliosue qui ad colenda idolorum portenta compellerent; nec præter Solem, cui caelestes honores tribueret, numen vllum. Quamuis bellicosa gens esset, & quæ discordijs ciuilibus, isque continentibus vreretur.

Inter has curas, & Ignatij ab Vrbe, & Simonis ex Lusitania litteras longo interuallo Xauerius optatissimas accipit. Eque nunciabant Sociorum ex Europa subsidia mitti: qui Goam cum peruenissent, ex eorum proprijs litteris de ipsorum aduentu cognoscit. Quibus rescripsit illico, vt ex isjs duo in Commorinum promontorium, dum Ceilani petendi maturitas esset, diuiderentur, opem laturo Mansilla, quem cum tribus ibi sacerdotibus in Christianorum institutione reliquerat. Tertius verò in Goana ciuitate resisteret, Grammaticam traditurus alumnis in Collegio sanctæ Fidei. Mansilla interim in Commorino promontorio nunquam intermissi labores plurimos fuisse salutis: qui quanquam nulla penè habebat adiumenta doctrinæ (grandior enim ad Societatem accesserat) aliquamdiu tamen satis habuit ad tolerandos pro Christo labores & in animo spiritus, & firmitatis in corpore: quoad inani laborum metu segnior ad parendum factus, ab Sociorum numero segregatus est. Tanti Xauerius obedientiam vt egregius Ignatij discipulus faciebat. Trahebat ille hoc tempore magnæ neophytorum turbe elementa doctrinæ, quam innocetem veluti gregem voce dumtaxat non difficilè agebat. Baptismo excipiebat infantes, funera Christianorum curabat, commillas suæ tutelæ Commorini & Trauancoris regiones crebrò interuisebat ac confirmabat. Cameris verò haud minoribus Goæ premebatur oneribus, puerorù institutioni præpositus: nempe in eo Collegio, quod & familia satis ampla, & linguarum varietate constabat. Sexaginta in eo intra decimum & vigesimum ætatis annum educabantur adolefcetes, barbaricis iam inde imbuti moribus, adeoque ab omni humanitate magnam partem remoti, vix vt distarent à bestijs: & quod grauius est, inuiti sub ea disciplina plerique: vt qui priorum liberalitate per Paulum & Borbanum à dominorù seruitute redempti, Christi cultum necessitate potius, quam sua voluntate susceperant. Qua in re præter laboris patientiam, Pauli se prodebat prudentia, dum & ad Episcopi, aliorumque moderatorum nutum se totum fingit atque accommodat, & tamen nihil abhorrrens à suis legibus & institutis admitit. Habebat ille quidem adiutorem in eorum catecheli Borbanum Lusitanosque præterea duos, alterum adolefcens nōdum sacris initiatum, legendi scribendique vix gnarum; alterum sacerdotem cuiusdam Sodalitatis ædituum, minùs illum quidem plumbeum, sed parum tamè ad docendum aptum. Horù magisterio vtebatur mercenario, vt Lusitanè Latineque loquendi scribendique principia teneret instillaret ætati. Verum tamen hi ipsi tam multis erant implicati curis, vt

94
Mansilla
labores in
Commorino: qui mox
propter in-
obedientiam
ab Societate
dimissus.

95
Pauli Ca-
meris labo-
res in regen-
do Semina-
rio Indorù.

in vnum Paulum diurnæ nocturnæque sollicitudinis pondus incumberet. Accedebat procuratio rei familiaris. Quæ quanquam ex primarijs quibusdam viris Collegij patronis pendebat maxime; nullus tamen Paulo rei familiaris administræ adhibebatur, præter vxorium quemdam virum, qui diurna cibaria, & quotidiana subsidia à propola comparabat. Paulus tamen proposita sibi ante oculos per omnem Orientem fidei propagatione, & religiose memor obedientiæ, quæ tantum oneris subire compelleret, omnes videlicet molestias & absorbebat alacriter & concoquebat. Is adeò omnibus se probauit summis, medijs, infimis, vt ad euocandam ex Europa Societatem cum omnium animos incendisset, tum præcipuè Principum, Xauerij iam antè rebus gestis & præclaris facinoribus excitatos. Sanè fructus eius perhibentur eximij, adolefcentium ad virtutè progressio, morum institutio, linguarù in vnam domù introducta varietas, quibus omnes ferè loquuntur Indi, Canarina, Malabarica, Ceilania, Bengalèsi, Peguana, Malacensi, Sina denique & Abassina. Præstantioris etiam in dolis adolefcens, nativè grandiores adeò sibi familiare vtramque linguam Lusitanam ac Latinam assiduo vsu exercitationeque reddiderat, vt nullo iam negotio disciplinæ Christianæ summa in omnem posset transferri sermonem. Ita quisquis diuersis è prouincijs Christianæ legis gratia Goam Indus appelleret, eius Seminarij beneficio perbellè poterat edoceri. Pauloque duce illud est in more positum, vt ex omni adolefcentium numero peritissimus quisque ad neophytorum paræcias vrbj proximas mitteretur, vt quod ipse in eo Collegio ad salutem hausisset, id eorum vernacula lingua pro suggestu ceteris impertiret. Res cedebat ex sententia haud mediocri animum prouentu, progijs ad laboratè Camerte, & in eudendis idoneis operis excubante. Cuius ad opem atque subsidium expectati ex Europa Socij. i. No. nas Septembris cum Ioanne Castro in Sois locum noui Indiæ Prætoris, subsecuti sunt Antonius Criminalis, & Nicolaus Lancillottus Itali, ac Ioannes Beira Hispanus; is, quem ex itinere Belgico Societati auctum à Strada narraui.

Hi de discessu à Simone præmoniti, non æquifsimis modò, verum etiam gratissimis & libentissimis animis, ac Beira etiam genu flexus, tanti erroris exceperunt imperium. At Criminalis cum ex eo sæpius periclitandi gratia perquireret Simon, vtrum de duobus eligeret, si daretur optio, in Italiam redire, an trajicere in Indiam; vt suam penitus voluntatè abdicaret, vnum & idem semper responderit, se paratam ad omnia: se parum æquitare futurum siue ad Turcas Tartarofue proficiscendum esset, siue enauigandum ad Indos, id modò se dolere, quod Indicis ærumnis esset indignus. Eadem animi æquitare idem in Indiam iter superiore anno susceperat monitus vt postredie discederet, sed post tractationem nauis Olisipponem regressa non tenuerat cursum. Horum & nauigatio classarijs peropportuna fuit, & aduentus tam gratis animis Goæ exceptus, quam ardentibus expectis. Sed quoniam hæc, vt significauimus, auxilia Mansilla destinata iam erant; dantur confestim supplices ad Xauerium litteræ

96
Veniant in
Indiam
Antonius
Criminalis,
Nicolaus
Lancillot-
tus, Ioannes
Beira.

pro

pro eis Goæ retinendis, adhibendisq; tanquam puerorum educationi magis, quam ipsi Mansilæ, ad eius promontorij culturam accommodatis. Dum responsum expectatur, Socij inter sese ad commodam eius Collegij administrationem de munerum partitione deliberant. Ac Lancillortus quidem cæteris omnibus Xauerio absente, præficitur: qui tamen ipse Grammaticam docere cepit. Neophytorum magister Paulus Camers, eligitur qui inter eos diuersaretur, & rudia eorum ingenia ad civilem pariter & Christianam excoleret elegantiam. Idemq; concinentibus Canonicas Horas adesset in eade, ne quid facerent indecorè, & Missarum solennia, festa quæque luce alternantibus alumnorû choris, modulato cantu perageret. Criminalis æditus simul & custos ægorum, Beira initor constituitur. Verùm suo quisque muneri ita præesse debuit, vt cæteris in obeundo suo, si quando vsus esset, vicissim adesset, & a valentioribus iuuaretur infirmior; omninoq; linguarum disciplina operam darent. Hac munerum distributione familia illa, quæ nondum in Societatis potestate venerat, nec ad eam alendam certum vectigal habebat, cæpta est augeri. Erat tamen eis cum neophytis mensa communis: tamen si moderatoibus externis pendebant omnia; nec ita multo post in Commorinum Criminalis & Beira perrexere. Per hoc femè tempus ecce tibi Dynastæ illi, quibuscum in Ceilano Xauerius egerat, Goam veniunt: ac subinde nobilis alter dux magno cum eiusdem nationis numero, vt veri Dei adepti notitiam, castissimum eius cultum suas in patrias, vel cum sanguinis

profusione referrent: testati ea se de causa non modo æquo animo tantum iter emesos, sed coniuges etiam liberosq; & bona sua vniuersa in potestate reliquisse Tyranni, Lusitanorum imploratos arma viresq;e, nisi aliter ei regno salus, quò iam per Lusitanos tanta lux esset illata, parari posset. His igitur honestissima tam Cleri, quam Magistratum, totiusq; nobilitatis pompa India Prætor exceptis, & catechismi baptismiq;e causa sacrorum Antistiti commendatis, Ceilano regno consulturum se esse respondit. Antistes autem suam receptos in fidem, Societatis in disciplina tradidit: quam illi quotidie tanquam imperiti pueri frequentantes, non erubescabant audiendis, describendis, memoriterq;e, quæ docebantur, reddendis repuerascere quodammodo, atque renasci, quo citius in Christo per baptismum renascerentur.

Verùm de hoc anno hætenus: qui domicilij tribus (vt verbo colligam) ipsiq;e diuersis, Vallisoleitano in regno Castella, Gandiensi in Valentino, Barcinonensi in Catalaunsa, Societatem auxit; per opportunis vbique, sed maxime salutare fuit missum Indijs subsidium: vbi regiones illæ albæ iam erant ad messem, & populus, qui ambulabat in tenebris, currebat ad lucem, sponteq; sua, Deo dulciter attrahente, fontem expetebat salutis. Cum ex altera parte messis vbertate neglecta, miserandû in modum hebescerent operarij: vt mirari iam desinam tam crebras, tamq; incensas Xauerij voces efflagitantis ab Europa subsidia, & dulcissimos ex India Sodales ad paratissimas animarum escas, euocantis & inuitantis.

97
Lancillortus Goæ Socij præficitur, & Grammatice am adolescentes Indos docet.

98
Præfaturæ morum in Seminario obtinet Cameri.

99
Criminalis & Beira in Commorinum missi.

100
Ceilano quidam Prætor catechismi eruditus.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER SEXTVS.

1546

Propebat annus sextus & quadragesimus, cum & maior Sociorum in dies numerus, & sedium amplificatio Ignatij curas atque vigilias amplificabat. Fuit is annus eo præcipue Societati memorabilis, quòd suis quali partibus & membris est absoluta, ad scholasticos atque Professos, quos ad id temporis vnus complectebatur, gemino ordine Coadiutorum spiritualium ac temporalium addito. Ac temporales quidem ad legendi Coadiutores causa in promptu est; vt essent, qui sacerdotibus occupatos muneribus, & animarum causis intentos in vitæ domesticæ vsibus subleuarent. Quorum multis nominibus beata societas. Nam thesauri, quem clariorum tractatione munerum reliqua Societatis congerunt membra, participes, & procul à periculis absunt & curis, quæ ipsa munerum procuratio habet adiuncta, & sancta caritatis obsequia, quæ Christus Dominus in quemcunque suo collata nomine, tanquam in sese collata reci-

pit, multifariam cohonestant: quòd vitis re ac spiritu pauperibus, quòd religiosis & sacris, ac personam Christi propius referentibus exhibent; quòd demum ijs, qui pro communi animarum salute dies ac noctes tanquam succincti excubant depugnantq;e. quo sit, vt opera quoque ipsorum spiritualis negotij naturâ postremo induat, ac, sicut de Philippensibus Apostolus ait, ipsi etiam, imò longè quàm Philippenses interius, Euangelio communicent. Præterquam quòd scientissimus animarum Ignatius, vbi se opportunitas daret, voluit eos quoque pro suo modulo pijs colloquijs, adhortandoq;e maxime ad frequentem vsum Sacramentorum, quòdque norint docendo, ad maiorem proximorum utilitatem eniti. Spirituales vero Coadiutores ad legi eò necesse fuit, ne in tanta varietate functionum ac munerum, quæ pro animis Societas tractat, operarum aliquando vbertatem desideraret & copiam. Namque Professi cum ex quarto voto se nominatim Pontifici ad quascunque fidei causa

1
Instituuntur in Societate Coadiutores spirituales ac temporales.

2
Quam felix sit Coadiutorum temporalis.

3
Causa allegandi Coadiutores spirituales.

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

L 3 mil-